MAJMONID

Rabi Moše Ben Majmon – Rambam

ŠEMONA PERAKIM

OSAM POGLAVLJA

UVOD U ETIKU OTACA

S engleskog prevela
Maja Mišanije

KNJIŽEVNO DRUŠTVO *PISMO*
ZEMUN
5760/2000

KNJIŽEVNO DRUŠTVO *PISMO*

GLAVNI UREDNIK
RAŠA LIVADA

BIBLIOTEKA
NER MICVA

UREDNIK BIBLIOTEKE
ISAK ASIEL

LEKTURA
GROZDA PEJČIĆ

״כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר״ (מִשְׁלֵי ו׳)

„Jer je zapovest žižak, a Tora svetlost."
(*Priče Solomonove*, 6:23)

SADRŽAJ

PRVO POGLAVLJE

LJUDSKA DUŠA I NJENE SNAGE

Moraš razumeti da je ljudska duša jedinstvena celina koja ima mnogo različitih delatnosti. I stvarno, neke od njih su same nazivane dušama, što je navodilo ljude da pogrešno misle da čovek ima više duša. Lekari, na primer, veruju u ovu mnogobrojnost duša, i najistaknutiji među njima[1] tvrdi u uvodu u svoju knjigu da postoje tri duše: fizička, vitalna i psihološka.

Delatnosti duše su takođe nazivane *funkcijama* ili *delovima*, i izraz *delovi duše* je uobičajen i često korišten od strane filosofa. Doduše, kada filosofi govore o delovima, oni ne misle da je duša bukvalno podeljena na delove, kao delovi tela. Oni, jednostavno, nabrajaju različite delatnosti duše kao aspekte celine koji zajedno čine dušu.

Trebalo bi da znaš da unapređenje karakternih crta proističe iz lečenja duše i njenih aktivnosti. Lekar koji namerava da leči ljudsko telo mora da bude do u detalje upoznat sa anatomijom i fiziologijom tela. Mora da zna šta uzrokuje bolest i šta treba izbegavati, i mora da zna šta će izlečiti pacijenta i šta treba slediti. Slično, izlečitelj duše koji želi da unapredi karakter neke osobe mora razumeti celokupnu dušu i njene

[1]Hipokrit (oko 460-377 p.n.e.), grčki antički lekar koji je poznat kao otac medicinskih nauka.

delove. Mora da zna šta je čini bolesnom, a šta joj može vratiti zdravlje.

Stoga ću početi sa nabrajanjem funkcija delova duše.

PET FUNKCIJA DUŠE

Duša ima pet funkcija: vegetativnu, ili funkciju rasta; funkciju osećaja, funkciju imaginacije, funkciju volje i funkciju intelekta.

Zapamti da se ono o čemu govorimo odnosi samo na ljudsku dušu, jer vegetativna funkcija putem koje se čovek hrani nije ista kao ona koja pripada magarcu ili konju. Čovek se održava u životu putem vegetativne funkcije ljudske duše; magarac se hrani putem vegetativne funkcije njegove magareće duše i orao se razvija zahvaljujući vegetativnoj funkciji njegove orlovske duše. Iako koristimo termin *vegetativna funkcija* za sva ova bića, njegovo značenje nije isto za sve. Na isti način, pripisujemo termin *osećanja* bez razlike i ljudima i životinjama, ali pri tom ne mislimo da su osećanja jedne vrste ista kao i ona druge vrste. Svaka vrsta ima svoju specifičnu dušu koja se razlikuje od svake druge. Posledično, svaka duša vrši delatnosti koje su isključivo njene. Moguće je da aktivnost jedne duše može izgledati slično aktivnosti neke druge, tako da neko može da pomisli da su obe iste. Ali to nije tako.

Putem analogije možemo da zamislimo da su tri mračna mesta različito osvetljena: jedno suncem, jedno mesecom i jedno svećom. Svetlo je prisutno na svakom od ovih mesta, ali sunčevo svetlo je samo u jednom. Drugo ima mesečevu svetlost, a treće svetlost sveće. Tako je i sa osećanjima i njihovim uzrocima. Kod čoveka osećanja se rađaju u ljudskoj duši; kod magarca osećanja se rađaju u magarećoj duši, a kod orla u orlovskoj. Ova osećanja nemaju ničeg zajedničkog, osim da je isti izraz upotrebljen za sve. Zapamti ovu tvrdnju

jer je vrlo važna. To je koncept koji je bio kamen spoticanja mnogim filosofima i koji je doveo do mnogih pogrešnih ideja i zaključaka.[2]

VEGETATIVNA FUNKCIJA

Vrativši se predmetu funkcija duše, želim da kažem da se vegetativni deo sastoji od sledećih funkcija:

- Opskrbljavanja hranom svih delova tela
- Snage koja zadržava hranu dok se ova ne svari
- Varenja hrane
- Izbacivanja štetnih materija
- Rasta i razvoja ljudskog tela
- Sposobnosti razmnožavanja
- Razdvajanja hranljivih sokova, neophodnih za održavanje života, od materija koje se moraju odstraniti

Detaljna rasprava o ovih sedam pojava pripada medicinskoj nauci. U okviru naše rasprave nema potrebe da detaljno govorimo o njihovoj prirodi i da opisujemo kako funkcionišu: u kojim delovima tela se pojavljuju, gde su uvek prisutni[3] i koje nestaju posle izvesnog vremena.[4]

FUNKCIJA OSEĆAJA

Funkcija osećaja može biti označena sa pet poznatih čula vida, sluha, ukusa mirisa i dodira. Za razliku od ostala četiri čula, čulo dodira postoji duž cele površine tela; nije ograničeno ni na jedan određeni organ.

[2]Jedan takav zaključak je da čovek nije superioran u odnosu na životinje.

[3]Funkcije ishrane su uvek prisutne.

[4]Funkcije rasta i razmnožavanja postoje u ograničenom vremenskom periodu.

FUNKCIJA IMAGINACIJE

Imaginacija je funkcija putem koje stičemo utiske primljene od strane uma, pošto su nestali iz receptorskih čula. Putem svoje imaginacije, čovek povezuje neke utiske i razdvaja ostale. Radeći to, on stvara nove ideje od predstava koje su sačuvane u njegovom sećanju i izmišlja vizije o kojima nikada nije čuo, niti je ikada mogao da ih zamisli. Na primer, osoba može da zamisli metalni brod kako plovi nebom, čoveka čija glava doseže nebo i čije noge stoje na zemlji, životinju sa hiljadu očiju. Mnoge druge takve nemoguće stvari mogu biti tvorevine čovekove imaginacije ili fantazije njegovih snova. U pogledu ovog su *mutakalimuni*[5] napravili ozbiljnu i sramotnu grešku. Njihove pogrešne teorije čine kamen temeljac filosofije koja deli svet na *neophodno*, *moguće* i *nemoguće. Mutikalimuni* veruju, ili su naveli druge da veruju,[6] da je sve što osoba zamisli moguće. Oni ne shvataju da ljudska imaginacija ima moć da pripiše postojanje stvarima koje nikada ne bi mogle da postoje.

FUNKCIJA VOLJE

Funkcija volje je moć putem koje osoba ili živo želi nešto, ili to prezire. Ona motiviše čoveka da učini sve što je u njegovoj moći da postigne željeno i odbaci prezreno. Volja mu pomaže da izabere ono što mu se sviđa i da izbegne ono što mu se ne sviđa stimulisanjem osećaja ljutnje i afekcije, straha i hrabrosti, svireposti i saosećajnosti, ljubavi i mržnje, kao re-

[5]Mutakalimun su bili arapska sekta filosofa koji su pokušavali da usklade muslimansku teologiju sa aristotelijanskom filosofijom. *Kalam* je arapski naziv za reč i mutakalimun znači mudraci reči. U *Vodiču zabludelih* (*More nevuhim)* 1:71-76 Rambam žučno opovrgava njihove stavove i metode.

[6]Moguće je da oni sami nisu verovali u ovaj koncept, ali su naveli druge da poveruju u njega putem svojih spisa.

akcija na različite situacije. Ova osećanja su onda aktuelizovana putem različitih delova tela. Na primer, ruka poseže za onim što je željeno, noga odlazi od onog što je neželjeno, oko se zadržava na onom što je obožavano i izbegava što je neprijatno, srce bodri hrabrost i doprinosi kukavičluku. Slično, svi delovi tela, bilo spoljašnji ili unutrašnji, su instrumenti volje.

FUNKCIJA INTELEKTA

Funkcija intelekta je svojstvena samo čoveku. Čini ga sposobnim da shvati, razmatra i stiče znanje nauka i da razlikuje dobro od lošeg. Neke od funkcija intelekta su praktične, dok su druge teoretske. Opet, praktične funkcije su ili mehaničke ili intelektualne. Putem svoje teoretske moći, čovek poznaje stvari onakvima kakve zaista jesu; to su nauke, koje same po svojoj prirodi ne dovode do njegove promene.[7] Čovekova mehanička moć je njegova sposobnost da nauči zanat kao što je stolarstvo, uramljivanje, medicina, ili moreplovstvo. Intelektualna moć je ona putem koje čovek razmišlja o onom što želi da ostvari i vaga da li je to ostvarljivo. Kada odluči da jeste, razmatra na koji način da to ostvari.

Smatram da je ovo sve što bi trebalo reći o duši.

OBLIK DUŠE

Trebalo bi da shvatiš da se čovekova duša, ta jedinstvena celina čije smo delove i funkcije već opisali, može uporediti sa materijom, i da je moć razumevanja njen završni oblik. Sve dok je duša pasivna i ne stiče oblik iz znanja, ona je beskorisna i postoji uzalud. Solomon je rekao: “*Kad je duša bez znanja nije dobro*” (*Priče Solomonove,* 19:2). To znači da ako

[7]Ove uključuju takve prirodne pojave kao što su planete, zvezde i galaksije, ili prirodne zakone koji utiču na čovekovo postojanje na zemlji.

duša nije stekla oblik i ostaje bez inteligencije, njeno postojanje nije dobro. Ali ovo nije mesto za raspravu o obliku, materiji, inteligenciji, različitim vrstama znanja i kako ih steći, niti je to važno za ono što želimo da kažemo o predmetu morala. Ova rasprava je prikladnija *Vodiču zabludelih*.

Sada završavam ovo poglavlje i počinjem sledeće.

DRUGO POGLAVLJE

PREPOZNAVANJE FUNKCIJA DUŠE KOJE SU UZROK DOBRIH I LOŠIH KARAKTERNIH CRTA

PRESTUPI I DRŽANJE ZAPOVESTI

Pobuna protiv zakona Tore ili izvršavanje njenih zapovesti ukorenjeni su u samo dvema od pet funkcija duše: funkciji osećaja i funkciji volje. Ove dve funkcije same su uzrok svih prestupa ili držanja zapovesti.

Vegetativna funkcija i funkcija imaginacije nisu povezane sa čovekovim izvršavanjem zapovesti ili njihovim kršenjem jer čovek nema kontrolu nad ovim funkcijama i ne može da utiče na njih. Drugim rečima, čovek ne može da zaustavi njihovo funkcionisanje[8], niti da spreči njihovo dejstvo. Dokaz za ovo je da vegetativna funkcija i funkcija imaginacije nastavljaju da funkcionišu i za vreme sna[9], što nije slučaj ni sa jednom od preostalih funkcija duše.

U vezi s funkcijom intelekta, postoji neslaganje među filosofima[10], ali tvrdim da prestupi i držanje zapovesti mogu takođe da vode poreklo iz intelekta. Tako, na primer, osoba

---

[8]Snage prehrane i imaginacije su automatske funkcije.

[9]Kada čovek spava, vegetativna funkcija nastavlja da doprinosi procesu varenja i rasta, dok funkcija imaginacije proizvodi čovekove snove.

[10]Nejasno je da li konkretne zapovesti i prestupi mogu biti svrstani pod apstraktno mišljenje i veru.

koja veruje u lažna učenja čini prestup, dok ona koja prihvata istinite principe (kao, na primer, postojanje Svevišnjeg), ispunjava zapovest. Ipak, vera po sebi, ne dovodi do delovanja, i izraz *misva,* zapovest, ili *avera,* prestup, obično označava delo. Stoga, mogu da kažem da samo funkcije osećaja i volje imaju za posledicu prestup ili ispunjenje zapovesti.

VRLINE I POROCI

Što se tiče vrlina, postoje dve vrste: moralne[11] i intelektualne[12], s odgovarajućim vrstama poroka.

Intelektualne vrline, koje su deo duševne funkcije intelekta, uključuju mudrost, koja je spoznaja direktnih i indirektnih uzroka, i razum koji se sastoji od 1) urođenog, teorijskog razuma, ili aksioma[13], 2) stečenog intelekta[14], o kojem ne moramo da raspravljamo ovde i 3) briljantnosti, sposobnosti da se razume materija i da se ideja shvati brzo, ili čak trenutačno. Poroci vezani za ovu snagu duše su suprotnosti ovim vrlinama.

Moralne vrline pripadaju samo funkciji volje. U tom svetlu, osećaj igra samo ulogu pomoćnika.[15] Mnogo vrlina je sa-

---

[11]Ove uključuju zadovoljstvo, samokontrolu, širokogrudost, skromnost i slično.

[12]Ove uključuju mudrost, prodornost i moć rasuđivanja.

[13]Ovi osnovni principi su, bukvalno, prvi utisci. Njima ne treba nikakav dokaz i objašnjavaju se zdravim razumom. Na primer: dva je više od jedan, celina je veća od dela i dve stvari jednake istoj stvari su jednake međusobno.

[14]Ovaj aspekt razuma se stiče putem učenja, samotreniranja i vrednoće.

[15]Oko, videvši nesreću siromašnog čoveka, raspiruje u duši saosećanje i nagoni telo da pomogne. Uho, čuvši molbe nesrećnih ljudi, bodri srce na hrabrost što navodi osobu da brzo izbavi nesrećnike od njihovih tlačitelja. Isto tako, kada oko vidi neki primamljiv, ali zabranjen predmet, srce počinje da proizvodi želju i telo se žuri da ga dosegne, čineći pri tom prestup.

držano u ovoj funkciji duše: smotrenost, pod kojom mislim na strah od greha; širokogrudost; iskrenost; skromnost, tolerancija; zadovoljstvo sa onim što čovek ima i što Mudraci nazivaju bogatstvom, kao kada kažu: "Ko je bogat? Onaj ko je srećan sa onim što ima" (*Avot,* 4:1), hrabrost, vernost, i druge, slične vrline. Poroci ove funkcije postaju očigledni kada neko počne da zalazi u krajnosti.

Vezano za vegetativne funkcije i imaginaciju, ne može se reći da tu ima vrlina ili poroka. Sve što se o njima može reći jeste da rade ispravno, ili neispravno. Na primer, može se reći da je varenje neke osobe dobro ili loše, ili da je nečija imaginacija zbrkana ili jasna. Ipak, ovo uistinu ne znači da te funkcije imaju vrline ili poroke.

To je sve o čemu sam hteo da raspravim u ovom poglavlju.

TREĆE POGLAVLJE

BOLESTI DUŠE

BOLESNA DUŠA

Rani filosofi su rekli da duša, kao i telo, može biti zdrava ili bolesna. Duša je zdrava kada njeno stanje i stanje njenih funkcija deluje tako da uvek radi ono što je ispravno. Duša je bolesna kada njeno stanje i stanje njenih funkcija uvek deluje tako da radi ono što je pogrešno i neispravno.

Medicinska nauka proučava zdravlje tela. Ljudi koji su fizički bolesni imaju poremećen ukus i zbog toga misle da gorke stvari imaju sladak ukus, i obrnuto. Umišljaju da su zdrave stvari nezdrave i imaju neutoljiv apetit i požudu ka stvarima kao što su prašina i ugalj, ali i ka vrlo oštroj i kiseloj hrani, koje se zdravi ljudi gnušaju jer ne uživaju u njoj i mogu je čak smatrati štetnom. Na isti način, ljudi čije su duše bolesne – zli i korumpirani ljudi – smatraju da je zlo dobro i da je dobro loše.[16] Zao čovek neprestano žudi za preterivanjem, koje je štetno, ali on, zbog bolesti svoje duše, veruje da je to korisno.

[16]Uporedi sa "*Ah, oni koji zlo zovu dobrim i dobro zlim; koji predstavljaju mrak kao svetlo i svetlo kao mrak*" (*Isaija,* 5:20).

IZLEČITELJI DUŠE

Kada ljudi koji nisu upoznati sa medicinskom naukom shvate da su bolesni, oni se obrate lekaru koji im kaže šta treba da rade. On ih upozori da ne jedu određene stvari koje oni greškom drže za korisne, i prepiše im stvari koje oni mogu smatrati gorkim i neprijatnim. Lekar to radi zato da bi se njihova tela vratila u zdravo stanje i da bi ponovo izabrali dobro i prezreli loše.

Slično, ljudi čije duše postanu bolesne trebalo bi da se posavetuju sa Mudracima, koji su izlečitelji duše i koji će ih upozoriti da se ne bave zlim stvarima koje oni greškom drže za dobre. Na ovaj način, o čemu ću raspravljati u sledećem poglavlju, mogu se izlečiti veštinom koja leči čovekove moralne osobine. Ipak, ako osoba koja je moralno bolesna, ne shvati da je bolesna već umišlja da je zdrava, ili ako shvata da je bolesna, ali ne pokušava da se izleči, onda će njen kraj biti isti kao i osobe koja pati od fizičke bolesti i nastavlja da se bavi stvarima i ne traži lek. Ona će sigurno umreti.

Oni koji znaju da su bolesni, ali se svejedno prepuštaju svojim zadovoljstvima, su precizno opisani u Tori. Tragalac za zadovoljstvom kaže: "*Biću miran ako uzidem za onim što u srcu svom smislim, dodajući pijanstvo žeđi*" (*V knjiga Mojsijeva,* 29:19), misleći da zadovolji svoju žeđ [zadovoljavajući svoju požudu] ali je time samo pojačava.

Osobu koja ne shvata da je bolesna opisao je kralj Solomon: "*Bezumniku se čini prav put njegov, ali ko sluša savet, mudar je*" (*Priče Solomonove,* 12:15). Solomon kaže da su oni koji slušaju savet Mudraca mudri, jer Mudraci podučavaju putu koji je u potpunosti ispravan, a ne putu koji osoba pogrešno vidi kao ispravan. Solomon takođe kaže: "*Neki se put čoveku čini prav, a kraj mu je put k smrti*" (*Priče Solomonove,* 14:12). Opet, u vezi s onima koji su moralno bolesni i ne znaju šta je štetno, a šta korisno, Solomon kaže: "*A put je*

bezbožnički kao mrak, ne znaju na što će se spotaknuti" (*Priče Solomonove,* 4:19).

O umetnosti lečenja duše ću govoriti u sledećem poglavlju.

ČETVRTO POGLAVLJE

LEČENJE BOLESTI DUŠE

SREDNJI PUT

Dobra dela su uravnotežena dela, dakle sredina između dve podjednako loše krajnosti: suviše, preterivanje[17] i premalo, nedostatak.[18]

Vrline su karakterne crte, i urođene i stečene, koje leže na pola puta između dve krajnosti preterivanja i nedostatka.[19] Dobra dela su neposredne posledice ovih karakternih crta.

Primer: samokontrola leži na pola puta između neumerene strasti i potpunog nedostatka osećanja za ovozemaljska uživanja. Samokontrola je ispravno ponašanje i karakterna osobina koja dovodi do samokontrole je moralne prirode. Ali neumerena strast, koja je jedna krajnost, i potpuno odsustvo ovozemaljskih uživanja, koja je druga krajnost, su podjednako prekora zaslužne. Karakterne osobine iz kojih proizlaze ove krajnosti – neumerena strast iz neumerenosti i nedostatak osećanja iz neosetljivosti – su moralno nesavršene osobine.

Slično, velikodušnost je srednji put između škrtosti i razbacivanja; hrabrost između nesmotrenosti i kukavičluka;

[17]Primer za preterivanje je osoba koja se razbacuje novcem.

[18]Primer za nedostatak je cicija.

[19]Rambam je zasnovao ovu tvrdnju srednjeg puta (takođe poznatu kao *Zlatna sredina*) na Tori, prorocima i hagiografijama.

dostojanstvenost između oholosti i neotesanosti. Dostojanstvo je kada se neko nosi ponosito i ne ponižava se; oholost je kada neko zahteva više poštovanja nego što mu pripada; neotesanost je kada neko radi neprikladne stvari. Prijateljska nastrojenost je srednji put između agresivnosti i pokoravanja.[20] Poniznost je srednji put između uobraženosti i samoponižavanja; zadovoljstvo između pohlepe i lenjosti; i dobrota između zloće i ekstravagancije. Dobar čovek je onaj koji je spreman da čini dobro drugima, pružajući im ličnu pomoć, savet i novac onako kako najbolje može, ali ne da šteti ili sramoti sebe. To je srednji put. Zao čovek, s druge strane, ne želi da pomogne drugima, čak i ako on sam time neće pretrpeti nikakav gubitak, teškoću ili štetu. Ekstravagantan čovek, s druge strane, zalazi u krajnost velikodušnosti, čak u toj meri da trpi ličnu štetu, sramotu, teškoću i gubitak.

Tolerancija je srednji put između ljutnje i nezainteresovanosti. Osećajnost je srednji put između nadobudnosti i stidljivosti. Prema mišljenju naših Mudraca: “Stidljiva osoba ne može da uči” (*Avot,* 2:6); oni nisu rekli: “Osećajna osoba ne može da uči”. Takođe su rekli: “Osećajni idu u Edenski vrt” (*Avot,* 5:24), a nisu rekli: “Stidljivi idu u Edenski vrt”. Radi toga sam osećajnost učinio poželjnim ciljem, a stidljivost nepoželjnom krajnošću. Isto je i sa drugim osobinama. Moramo ih definisati izrazima oko kojih će se svi složiti, tako da bi ove ideje bile jasno shvaćene.

ZABLUDE

Često, ljudi pogrešno shvataju ove osobine. Oni misle da je jedna od krajnosti dobra i da je vrlina. Ponekad smatraju da je preterivanje vrlina, verujući, na primer, da je smelost

[20]Rambam ovde koristi jednu staru špansku reč koja označava pasivnost. Ova osobina proističe iz indiferencije i letargije, i suprotna je agresivnosti, koja proističe iz nervoze i posedovanja usijane glave.

plemenita i da su ljudi koji neustrašivo rizikuju svoje živote heroji. Kada ljudi vide osobu koja namerno trči prema opasnosti i namerno rizikuje svoj život, izbegavši smrt samo slučajem, oni ga hvale do neba i zovu ga herojem. S druge strane, nekad se krajnost nedostatka smatra dobrim, i tako ljudi kažu za apatičnu osobu da je spora na ljutnju; za lenju osobu da je srećna s onim što ima. Čovek može biti toliko bezosećajan da ne oseća nikakvu radost ni prema skrupuloznoj i bogobojaznoj osobi. Na isti način, preterano trošenje ili obilna velikodušnost pogrešno su uzvišene kao odlične osobine. Sve ovo je greška. Ono što je stvarno za pohvalu jeste srednji put. To je put koji bi svaka osoba trebalo da sledi, uvek pažljivo vagajući svoja dela tako da može da dostigne ispravni, srednji put.

LEK ZA BOLESTI DUŠE

Dobre, kao i loše karakterne crte se jedino mogu steći, ili postati delom duše, ako osoba neprekidno čini dela koja proizlaze iz ovih karakternih osobina u toku dužeg vremenskog perioda. Ako su ova dela dobra, osoba stiče vrline, ali ako su loša, osoba je poročna.[21] Niko nije rođen sa urođenim vrlinama ili manama, kao što ću objasniti u osmom poglavlju, i svačije ponašanje, od detinjstva pa nadalje, je nesumnjivo pod uticajem ponašanja rođaka i zemljaka.

Posledično, osoba može da ima čistu dušu zbog toga što je pratila srednji put u ponašanju. Takođe je moguće da njena dela mogu da teže jednoj ili drugoj krajnosti, kao što smo već raspravili; u tom slučaju njegova je duša bolesna. Ako je to slučaj, on bi trebalo da traži lek, baš kao što bi ga tražio da je fizički bolestan. Kada je ravnoteža nečijeg fizičkog zdravlja poremećena, moramo utvrditi u kom pravcu se kreće da

[21]Kao što Mudraci kažu: "*Kada osoba jednom zgreši i ponovi isti greh – on za nju postaje dozvoljen čin*" (*Joma,* 86b).

bismo je naterali na suprotan pravac, dok se ne vrati u svoje ispravno stanje. Kada je stvar ispravljena, prestajemo sa lečenjem i hranimo pacijenta hranom koja će održati fizičku ravnotežu. Moramo koristiti isti metod da bismo korigovali moralnu ravnotežu osobe.

Kao primer, uzmimo slučaj čoveka koji ima osobinu škrtosti i koristi je da bi sebi uskratio svako uživanje u životu. To je oštećenje duše koje će se završiti nemoralnim delima, kao što smo objasnili. Ako želimo da izlečimo ovu bolesnu osobu, nije dovoljno da joj naredimo da čini velikodušna dela; to bi bilo isto tako nedelotvorno kao kada bi lekar pokušavao da izleči pacijenta sa jakom groznicom blagim lekovima, koji uopšte ne bi služili svrsi. Umesto toga, moramo ohrabriti ciciju da troši svoj novac velikodušno, svaki put iznova, dok tendencija koja je dovela do njegovog poroka sasvim ne nestane. Onda, kada dostigne tačku gde on skoro postaje troškadžija, moramo staviti tačku na njegovo razbacivačko trošenje i narediti mu da nastavi sa velikodušnim delima, posmatrajući ga pažljivo sve vreme da bismo se uverili da neće zapasti ni u ekstravaganciju, ni u škrtost.

S druge strane, ako je osoba troškadžija, moramo joj narediti da štedi novac i ponavlja dela škrtosti. Ipak, nije neophodno da praktikuje gramzivost onoliko puta koliko bi škrt čovek morao da praktikuje razbacivačko trošenje. Ova originalna ideja, koja je uspostavljeno pravilo i tajna nauke o lečenju duše, nam govori da je lakše troškadžiji da postane velikodušan davalac nego ciciji da prihvati naviku velikodušnosti. Slično, lakše je osobi koja je indiferentna prema uživanju da postane pobožna i uzdrži se od greha, nego što je za čoveka koji gori od strasti da ukroti svoje požude. Zbog toga, tragalac za uživanjem mora biti naveden da praktikuje uzdržavanje, više nego što bi nezainteresovan čovek morao biti nagovaran da uživa u svojim zadovoljstvima. Slično, kukavica mora biti izložena opasnostima češće nego što bi nemiran

čovek morao da praktikuje mirovanje. Zao čovek mora praktikovati ljubaznost mnogo više nego preterano velikodušna osoba zloću. Ovo je osnovno pravilo nauke lečenja loših karakternih osobina.

PUT POBOŽNIH

Pobožni ljudi nisu održavali svoje karakterne osobine u najboljoj ravnoteži, već su ih puštali da osciliraju od preterivanja do nedostataka, kao mera predostrožnosti i zaštita od zalaženja u krajnosti. Tako, na primer, pri apstiniranju oni bi naginjali preteranom uzdržavanju od svih uživanja, kada bi junaštvo bilo u pitanju, naginjali bi nesmotrenosti; njihova velikodušnost se graničila sa rasipanjem; njihova skromnost je težila samoponištavajućoj poniznosti, i tako dalje. To je ono na šta su rabini mislili kada su rekli: *"Radi više nego što strogo slovo Zakona zahteva"* (*Bava mecia,* 35a).

Kada bi neko od ovih pobožnih ljudi povremeno zašao u krajnost posteći, ostajući budan cele noći, uzdržavajući se od jedenja mesa i pijenja vina, obavljanja bračnih dužnosti, nošenja vunene i krznene odeće, živeći u planinama, i osamljujući se u divljini, oni su to radili ne bi li sprečili suprotnu žudnju i povratili zdravlje svojih duša, kao što sam već gore pomenuo. Oni su takođe osećali da bi bili izloženi uticaju nemorala svojih sugrađana. Kada su pobožni ljudi uvideli da bi zbog druženja sa lošim ljudima i prihvatanja njihovih dela mogli da postanu izopačeni, pobegli su u divljinu. Bojeći se da bi njihove moralne vrednosti mogle biti uprljane od onih koji su ih okruživali, uklonili su se od loših ljudi, kao što je prorok Jeremija rekao: "*O, da mi je u pustinji stanak putnički! Da ostavim narod svoj i da odem od njih, jer su svi preljubnici, zbor nevernički*" (*Jeremija,* 9:1).

Kada su neuki ljudi pokušali da se izjednače sa ovim svetolikim ljudima, oni nisu shvatali svoja dela kao oblik terapi-

je za dušu, već su ih smatrali hvalevrednim same po sebi, i slepo su podražavali dela verujući da će ih njihovo podražavajuće ponašanje preobratiti u svetolike ljude. Mučili su svoja tela raznim mukama misleći da tako dostižu savršenstvo i moralnu čvrstinu, i da se time približavaju Gospodu, kao da On mrzi ljudsko telo i želi da ga uništi. Nije im nikada palo na pamet da su ova dela loša i da uzrokuju moralno nesavršenstvo duše. Ovi se ljudi jedino mogu uporediti sa nekim ko je neupućen u medicinske nauke, a koji gleda lekare kako leče osobe na samrti lekovima kao što su *Colokvintina* tj. gorka tikva, *Conolvulus scammonia* tj. povojnica (ili promutljiv), aloje i slično, i ne daju im da jedu – tretman koji efektivno leči pacijente. Glupan zaključuje da ako ove stvari leče bolest, onda mora biti da čine čuda u održavanju zdravlja i produžavanju života. Ali ako bi osoba stalno uzimala ove stvari i tretirala sebe kao bolesnu, ona bi se na kraju stvarno razbolela. Na isti način, oni koji su duhovno zdravi ali uzimaju jake lekove nepotrebno, postaju moralno bolesni.

IDEAL UMERENOSTI

Tora, koja je savršena, nas vodi k savršenstvu, kao što je posvedočio onaj koji je to dobro znao: "*Zakon je Gospodnji savršen, krepi dušu, daje mudrost neveštome*" (*Psalmi,* 19:7). Ali Tora ne pominje preterivanja kao što su mučenje samog sebe ili izlaganje nedaćama, osim u slučaju Jom hakipurim (Dan pokajanja). Naprotiv, njene pozitivne i negativne zapovesti su stvorene da bi čovek živeo umerenim životom, u skladu sa prirodom. Svako bi trebalo da jede i pije umereno, bude umeren u bračnim odnosima i živi trezvenom umerenošću u svetu, odnoseći se iskreno i pošteno prema ljudima. Čovek ne bi trebalo da živi u divljini, niti u planinama, ne bi trebalo da nosi odeću od vune i krzna, ili da na neki drugi način muči svoje telo. U stvari, Tora, kako su je protumačili

Mudraci, u poglavlju koje se bavi *nazirima*[22] upozorava nas da se klonimo takvih radnji. Ona kaže: "*I sveštenik neka zgotovi žrtvu za greh* [za nazira] *jer je zgrešio protiv duše svoje*" (*IV knjiga Mojsijeva,* 6:11). Rabini se pitaju: "Protiv čije duše je on zgrešio? Protiv svoje sopstvene, jer je uskratio sebi uživanje u vinu." Odavde možemo izvući logičku analogiju (*kal va-homer, zaključivanje od lakšeg ka težem*): "Ako osoba koja je sebe lišila uživanja u vinu mora da prinese žrtvu za greh, koliko više to treba da učini osoba koja se lišila svih uživanja" (*Nedarim,* 10a).

Reči naših proroka i Mudraca ukazuju na to da su oni težili umerenosti u brizi prema svojim telima i dušama, u skladu sa zapovestima Tore. Gospod o ovome govori kroz Svog proroka Zahariju, odgovarajući onima koji su pitali da li bi trebalo da se nastavi sa postom jednom u godini dana.[23] Pitali su Zahariju: "*Hoćemo li plakati petoga meseca* (av) *odvajajući se, kako činismo već toliko godina*" (*Zaharija,* 7:3). Odgovor je bio: "*Kad postiste i tužiste petoga i sedmoga meseca za sedamdeset godina, eda li meni postiste? A kad jedete i pijete, ne jedete li i ne pijete li sami*?" (*Zaharija,* 7:5-6). Nakon toga ih je bodrio da čine pravdu i budu moralni, umesto da poste. "*Ovako govori Gospod nad vojskama: sudite pravo i budite milostivi i žalostivi jedan drugom. I ne činite krivo udovici ni siroti, strancu ni siromahu, i ne mislite zlo jedan drugom u srcu svom*" (*Zaharija,* 7:9-10). "*Ovako veli Gospod nad vojskama: post četvrtoga meseca i post petoga i post sedmoga i post desetoga obratiće se domu Judinu u radost i u veselje i u praznike vesele; ali ljubite istinu i mir*" (*Zaharija,* 8:19).

[22]Nazir je neko ko se zakune da neće piti vino ili jesti grožđe i grožđice. Ne sme da šiša kosu i ne sme da dolazi u dodir sa mrtvacima za sve vreme svoje zakletve.

[23]To je post *Tiša beav*. Kada su se Jevreji vratili u Jerusalim i izgradili Drugi Hram, pitali su da li bi trebalo da nastave sa postom koji obeležava uništenje Prvog Hrama.

Primeti da se istina odnosi na intelektualne vrline, jer su one neizrecivo istinite, kao što sam objasnio u drugom poglavlju, a mir odražava moralne vrline, jer od njih zavisi svetski mir.

Da se vratimo našoj temi: ako oni Jevreji koji podražavaju ne-Jevreje – a ja jedino o njima i govorim – tvrde da muče svoja tela i uskraćuju sebi svako uživanje samo da bi usavršili svoje duše zalazeći pomalo u krajnosti kao što je ispravno i kao što sam preporučio u ovom poglavlju[24], tvrdim da greše i sada ću objasniti zašto greše. Tora nam je dala pozitivne i negativne zapovesti da bi nas usmerila na jednu stranu centra. Tako smo dobili zabranu jedenja različitih vrsta hrane, zabranu nedozvoljenih seksualnih odnosa, prostitucije, ali i zapovest o obredu venčanja. Seksualni odnosi nisu uvek dozvoljeni, na primer za vreme menstruacije i posle porođaja. Kasnije su Mudraci dodatno zabranili odnose u toku dana, kao što sam objasnio u raspravi *Sanhedrin*[25]. Gospod nam je dao mnogo zapovesti ne bi li nas sprečio u preteranom bavljenju našim čulnim potrebama, i čak da nas usmeri malo u pravcu samoodricanja, tako da se osobina umerenosti čvrsto usidri u našu dušu.

ZAPOVESTI KOJE NAS PODUČAVAJU UMERENOSTI

Isto ovo važi za sve zapovesti iz Tore,[26] kao na primer davanje *desetka*, zabrana pabirčenja po žetvi (*leket*), zaboravljeno snoplje (*šiheha*), kupljenje zrna grožđa (*peret*) i ne-

[24]Mudraci koji su zalazili u jednu krajnost, radili su tako jer su u sebi videli sklonost ka drugoj krajnosti. Da nisu videli tu sklonost u svom karakteru, ne bi zalazili u krajnost. Onima koji tvrde da muče svoja tela ne bi li se primakli malo jednoj strani, umesto zato što imaju mana, Rambam kaže da nas je Tora već usmerila van centra.

[25] Videti Rambamov komentar na Mišnu, *Sanhendrin* 7:4

[26]Zapovesti vezane za davanje onog što smo dužni Bogu i siromašnima.

zrelih grozdova (*alelot*). Tu su uključene i zapovesti subotnje godine (*šnat šemita*) i oprosne godine (*jovel*) i propis o davanju milostinje u skladu sa čovekovim potrebama. Sve ove zapovesti teže preteranoj velikodušnosti i trebalo bi ih praktikovati tako da izbegnemo drugu krajnost, tj. škrtost. Tako ohrabrujući našu velikodušnost, možemo dostići tačku gde osobina postaje čvrsto ukorenjena u naš karakter. Posmatraj većinu zapovesti sa ovog stanovišta i shvatićeš da su sve stvorene da disciplinuju i prilagode funkcije duše. Tako Tora zabranjuje osvetu, mržnju u srcu, postajanje krvnim osvetnikom i kaže: "*Ne budi osvetljiv i ne nosi srdnje na sinove naroda svoga*" (*III knjiga Mojsijeva,* 19:18). "*Ako vidiš gde je nenavidniku tvome pao magarac pod teretom svojim, nemoj da ga ostaviš,* nego *mu pomozi*" (*II knjiga Mojsijeva,* 23:5). "*Kad vidiš magarca ili vola brata svoga gde je pao na putu, nemoj ih proći, nego ih podigni s njim*" (*V knjiga Mojsijeva,* 22:4). Ove zapovesti bi trebalo da ublaže snagu ljutnje i besa. Slično, zapovest: "*Kad vidiš ovcu ili vola brata svoga gde luta, nemoj proći mimo njih nego ih vrati bratu svome*" (*V knjiga Mojsijeva,* 22:1) je data da bi otklonila osobinu pohlepe. Takođe zapovesti: "*Pred sedom glavom ustani, i poštuj lice starčevo*" (*III knjiga Mojsijeva,* 19:32), "*Ne odstupi od onoga što ti kažu ni nalevo ni nadesno*" (*V knjiga Mojsijeva,* 17:11) su date s namerom da odstrane neposlušnost i da ojačaju skromnost.

Da bismo se izborili protiv preterane stidljivosti, Tora nas podučava delima koja će otkloniti ovu osobinu i pomoći nam da ostanemo na srednjem putu, "*Slobodno iskaraj bližnjega svoga*" (*III knjiga Mojsijeva,* 19:17), i "*Ne bojte se nikoga*" (*V knjiga Mojsijeva,* 1:17).

Ipak, ako neko, najčešće glupan, pokušava da unapredi ove zapovesti dodatnom strogošću – odričući se hrane i pića više nego što to Tora zahteva, ograničavajući bračne odnose više nego što je propisano, dajući siromašnima više nego što može da priušti – onda takav čovek nesvesno čini loše delo.

On ide u krajnost i napušta srednji put. U vezi s ovim, nikada nisam čuo ništa bolje rečeno nego što je pasus iz Talmuda (Jerušalmi, *Nedarim,* 9) gde rabini kritikuju one koji se zaklinju u toj meri da postaju zarobljenici sopstvenih predanosti. Rabini ih prekoravaju na sledeći način: *"Rabi Idi je rekao u ime Rabi Isaka: 'Nije li ti ono što Tora zabranjuje dovoljno, nego moraš da preuzimaš na sebe dodatne zabrane'?"* Ova pronicljiva izreka sažeto predstavlja ideju koju sam pokušao da prenesem.

Iz svega što sam rekao u ovom poglavlju, jasno je da osoba treba da teži srednjem putu u svim svojim delima i da ne zastranjuje u jednu, ili u drugu krajnost. Samo u slučaju kada treba da izleči svoju dušu ona može da naginje suprotnoj osobini od one od koje njena duša pati. Čovek koji je upoznat sa medicinskom naukom i primeti malu promenu na gore u svom zdravlju, ne bi ostao ravnodušan i ne bi dozvolio svom zdravlju da propada do tačke kada bi morao da primeni vrlo jake lekove. Slično, čovek koji primeti da mu nešto nije u redu sa jednim od udova, on bi ga pažljivo lečio i uzdržavao se od stvari koje bi mu štetile. On bi stavljao sve lekove koji bi izlečili bolesni ud, ili bar sprečili pogoršanje njegovog stanja. Na isti način bi moralan čovek trebalo da preispituje svoje moralne osobine, vaga svoja dela i ispituje osobine svoje duše svakog dana. Ako bi u bilo koje doba otkrio da mu duša teži nekoj od krajnosti, morao bi odmah da primeni pravilnu kuru. On ne bi smeo da dozvoli nekoj lošoj osobini da zaživi kroz ponavljanje. Takođe bi trebalo da bude svestan mana u svom karakteru i da čini sve da ih otkloni, kao što sam već rekao, jer nije moguće da neko bude sasvim bez mana. Filosofi kažu da se vrlo retko i teško nalazi čovek koji je po prirodi savršen u svim svojim osobinama, i moralnim i intelektualnim. Ova misao je često izrečena u Prorocima: "*Gle slugama svojim ne veruje, i u anđela svojih nalazi nedostatka*" (*Jov,* 4:18). "*I kako će čovek biti pravedan pred Bogom*? *I kako će čist biti rođeni od žene*?" (*Jov,* 25:4). Solomon to kaže jasno: "*Doista*

nema čoveka pravedna na zemlji koji tvori dobro i ne greši" (*Knjiga propovednikova,* 7:20).

Ti, takođe, znaš da je Gospod rekao Mojsiju našem učitelju[27], gospodaru nad svim autoritetima: "*Što mi ne verovaste i ne proslaviste me pred sinovima Izraelovim, zato nećete odvesti zbora toga u zemlju koju sam im dao*" (*IV knjiga Mojsijeva,* 20:12). "*Jer ne poslušaste zapovesti moje na vodi od svađe (meriva*)" (*IV knjiga Mojsijeva,* 20:24). "*Što me ne proslaviste među sinovima Izraelovim*" (*V knjiga Mojsijeva,* 32:51). Mojsijev greh je bio to što je skrenuo sa puta strpljenja u krajnost ljutnje kada je povikao: "*Slušajte odmetnici*" (*IV knjiga Mojsijeva,* 20:10). Gospod je smatrao greškom da čovek poput njega pokaže ljutnju pred celim Izraelom kada je ona neopravdana. To je bio *hilul Hašem* (obesvećenje Božjeg Imena) jer su se ljudi ugledali na Mojsija i na njegovo ponašanje i reči, iz želje za dostizanjem sreće na ovom i na dolazećem svetu. Oni nisu bili u stanju da shvate kako je Mojsije mogao da ispolji ljutnju, štetnu karakternu osobinu koja proizlazi iz loše crte duše. Zbog toga Božje reči: *"Pobunio si se protiv Moje reči"* mogu biti objašnjene na sledeći način: Mojsije nije govorio neukim i bezvrednim ljudima, već zboru čije su žene, kako naši Mudraci kažu, u najmanju ruku bile na nivou proroka Jezekilja ben Buzija (*Mehilta, Šemot, 25:2*). Kad god bi Mojsije nešto uradio ili rekao, ljudi bi pažljivo proučavali njegove reči i dela i kada su videli da se razbesneo, rekli su: *"On sigurno nema moralnih nedostataka. Da nije znao da je Gospod ljut na nas zbog toga što smo tražili vodu i zbog toga što smo*

[27]Rambam tvrdi da je čak i Mojsije, naš učitelj ispoljavao loše karakterne osobine. Na primer, kada Jevreji nisu imali vode u pustinji, žalili su se Mojsiju koji se molio Bogu. Gospod je podučio Mojsija da govori steni iz koje će zatim poteći voda. Umesto toga, Mojsije je udario stenu štapom i zbog toga je bio strogo kažnjen. Komentatori nisu sigurni da li da razumeju Mojsijev greh na ovaj način. Rambam smatra da je njegov greh bio ispoljavanje neopravdane ljutnje, koja ga je nagnala da udari stenu umesto da joj govori.

prouzrokovali Božju ljutnju, on se ne bi naljutio na nas". "Ipak, mi ne nalazimo da je Gospod bio ljut na nas kada je govorio sa Mojsijem o ovoj stvari, umesto toga On je rekao: "Uzmi štap, i sazovite zbor… i napojićeš zbor i stoku njihovu."

Skrenuo sam sa glavne teme ovog poglavlja ne bih li rešio jedno od najtežih poglavlja kojima su se bavili mnogi komentatori koji su pitali "Šta je bio greh koji je Mojsije počinio?" Uporedi šta su drugi rekli, sa mojim mišljenjem, i istinito tumačenje će prevagnuti.

Da se vratimo našoj temi. Ako osoba uvek pažljivo vaga svoja dela i teži ka srednjem putu, ona će dostići najviši stepen savršenstva dostižan ljudskom biću. Na ovaj idealan način on će se približiti Bogu i uživaće u Njegovom blaženstvu. Mudraci su imali ovo u vidu kada su napisali (*Sota*, 5b) "*Onaj koji je oprezan na putu je vredan da vidi spasenje Božje*", kao što kaže: "*I koji je putem na opazu – Ja ću mu pokazati spasenje Božje*" (*Psalmi,* 50:23). Ovo je, ustvari, ideja koju sam objasnio u ovom poglavlju.

Mislim da je ovo sve što treba da se kaže na ovu temu.

PETO POGLAVLJE

BAVI SE PRIMENOM LJUDSKIH FUNKCIJA DUŠE NA DOSTIZANJE JEDNOG KRAJNJEG CILJA

KRAJNJI CILJ

Moraš dozvoliti funkcijama svoje duše da budu upravljane intelektom, kao što smo raspravili u prethodnom poglavlju. Stalno usmeravaj svoje misli na jedan jedini cilj: postizanje saznanja o Bogu u meri u kojoj je ljudskom biću to moguće. Sva ljudska dela i reči, bilo na poslu, bilo u časovima dokolice, trebalo bi da budu usmerena ka ovom zadatku, tako da ni jedna radnja nije bez smisla. Bilo da osoba jede, pije, upražnjava bračne odnose, spava ili je budna, kreće se ili miruje, glavni zadatak bi trebalo da joj bude da očuva fizičko zdravlje. A razlog za očuvanje zdravlja je da se ostvari zdravo okruženje za dušu, tako da čovek može da stiče mudrost, dobre karakterne osobine i zdrav intelekt, pri čemu su svi usmereni ka jednom krajnjem cilju.[28]

U skladu s tim, ne bi trebalo da se koncentrišeš na telesna uživanja, birajući hranu i piće i druge stvari, samo zato što uživaš u njima. Radije, trebalo bi da izabereš najzdraviju hranu, a ako se desi da je ukusna, tim bolje. Ali, ako se desi da je neukusna, i dalje treba da je jedeš. Ipak, dešava se ponekad

[28]Krajnji cilj je spoznaja Boga.

da ukusno jelo može da bude lekovito; na primer, kada osoba pati od gubitka apetita, jako začinjeni delikatesi i slana hrana mogu da stimulišu apetit. Slično, osoba koja pati od depresije može da se bori protiv nje slušajući pevanje ili divnu muziku, šetajući kroz lepe parkove i građevine, gledajući divne slike ili druge stvari koje uzbuđuju misli i otklanjaju sumorno raspoloženje. Cilj svega ovog je da se povrati zdravlje, ali je glavni zadatak u očuvanju zdravlja sticanje mudrosti. Na isti način, kada je u pitanju imućnost, trebalo bi da trošiš iz dobrotvornih razloga, kao i da održavaš svoje telo u dobrom zdravlju, ne bi li proživeo dug život i stekao što više znanja o Bogu.

U ZDRAVOM TELU ZDRAV DUH

Gledano iz ovog povoljnog položaja, medicinska nauka je važna jer nam pomaže da steknemo ispravne moralne i mentalne stavove potrebne za spoznaju Boga i sticanje duhovne sreće. Zbog toga, medicinska struka i učenje medicine predstavljaju uzvišeni religijski cilj, i ne bi ih trebalo ubrajati u zanate kao što su tkanje i stolarstvo. Kroz medicinsku nauku, čovek uči da vaga svoja dela i obraća ih u humana dela puna vrline. Čovek koji se predano bavi ukusnom hranom prijatnog mirisa, iako ona može biti štetna za njegovo zdravlje, i čak uzrok ozbiljne bolesti ili nagle smrti, jeste, po mom mišljenju, kao životinja. On se ne ponaša kao ljudsko biće jer je ljudsko biće obdareno razumevanjem. On se ponaša kao životinja, kao što je rečeno: “*Izjednačiće se sa stokom koju kolju*” (*Psalmi,* 49:12). Čovek se ponaša kao ljudsko biće onda kada jede zdravu hranu, štaviše, izbegavajući ukusna jela i jedući neukusne obroke ako je to potrebno za njegovo zdravlje. Takva osoba je vođena razumom i time se izdvaja od ostalih stvorenja. Isto tako, ako čovek ima bračne odnose

svaki put kada kada ima želju, bez obzira na štetne ili korisne posledice, on se ponaša kao zver, a ne kao ljudsko biće.

Moguće je usmeravati sopstvena dela u skladu sa praktičnim i pragmatičnim obzirima održavanja fizičkog zdravlja ili preventive protiv bolesti. Ipak, takva osoba ne zaslužuje da se zove pobožnom. Baš kao što je on uskih pogleda u svojoj želji da bude zdrav, neko drugi može imati sličnu fiksaciju u uživanju u hrani ili u bračnim odnosima. Ali ni jedna od ovih radnji ne dovodi do istinitog cilja. One su ispravne jedino u slučaju kada je tvoj interes da sačuvaš zdravlje i produžiš životni vek, u tome da sačuvaš instrumente svoje duše. Telo mora biti u savršenom stanju da duša ne bi bila sprečena u svom traganju za moralnim i intelektualnim vrlinama.

Tako i ti moraš da koristiš sve nauke i znanje koje stičeš. Neke od njih vode pravo do viših ciljeva. Druge oblasti znanja, kao matematika, konični preseci,[29] mehanika, geometrija i hidraulika ne vode direktno do višeg cilja, ali bi ih trebalo proučavati zbog izoštravanja uma i uvežbavanja intelekta. Time se stiču veštine induktivne logike i zaključivanja, a ove neminovno vode ka razumevanju biti Svevišnjeg.

Isto važi za razgovore. Uzvišena je ona osoba koja govori samo o onim stvarima koje doprinose njenoj duši i telu, ili je udaljavaju od onog što donosi štetu. To mogu biti razgovori o nauci ili vrlinama, hvaljenje vrlih ljudi, ili ispoljavanje prezira prema porocima i prekoravanje sramnih ljudi. Odbacivanje ljudi koji se ponašaju sramotno i osuđivanje njihovih dela je dužnost i delo vredno hvale – ako je usmereno ka njihovom nipodaštavanju u očima drugih ljudi, koji će, kao rezultat izbegavati takvo ponašanje. Kao što nam Tora kaže: "*Nemojte činiti što se čini u zemlji Misirskoj, u kojoj ste živeli*" (*III knjiga Mojsijeva,* 18:3). Priča o ljudima iz Sodome (*I knjiga Mojsijeva,* 13:13) i drugi pasusi u Tori koji bacaju ljagu na

[29]Ove je opisao Apolonius, grčki matematičar koji je živeo 400 god. p.n.e.

pokvarene i hvale dobre, imaju samo jednu svrhu, kao što sam pomenuo: da ohrabre ljude da idu putem pravednih i da mrze puteve poročnih.

ULEPŠAVANJE ŽIVOTA

Ako imaš na umu traganje za mudrošću, napustićeš svoje uobičajne aktivnosti i govorićeš mnogo manje.[30] Ko god se pridržava ovih preporuka, neće ukrasiti svoje zidove zlatnim ukrasima, ili doterati svoju odeću zlatnim resama, osim ako ti luksuzi nisu tu sa namerom da razdragaju dušu i odagnu bolest, tako da ona opet postane čista i sposobna da prima mudrost.

To je ono na šta su Mudraci mislili kada su rekli: "Ispravno je da čovek učen u Tori ima divno boravište, lepu ženu i udobnosti doma" (*Šabat,* 25b), jer se osoba zamori i njen um postane zamućen od stalne mentalne koncentracije na teške probleme. Baš kao što se telo izmori od teškog fizičkog posla i potrebno mu je obnavljanje snaga kroz odmor i dokolicu, tako i um treba da se opusti posmatrajući umetnička dela i druge lepe objekte. U ovom duhu je napisano: "*Kada se rabini izmore učeći, bave se laganim razgovorima*" (*Šabat,* 25b). S ove tačke gledišta, možemo reći da slike i vezovi nisu nemoralni ili suvišni kada služe da ulepšaju čovekov dom, nameštaj i odeću.

TEŽNJA KA UZVIŠENOM CILJU

Živeti u skladu s ovim standardom predstavlja veoma visok nivo savršenstva, koji je teško dostići. Samo su malobrojni uspeli da dostignu ovaj nivo, i samo nakon upornog truda. Takvo dostignuće iziskuje od čoveka da koristi sve

[30]Videti *Hilhot deot* 2:4-5 za više na ovu temu.

funkcije svoje duše stremeći ka jedinom idealu – spoznaji Boga. Bilo šta da radi, malo ili veliko, i šta god da kaže, mora biti usmereno, direktno, ili indirektno, višoj duhovnoj svrsi. Takav čovek razmatra unapred, pre nego što učini neko delo, da li će ga ono približiti toj svrsi, i nastavlja da deluje samo ako je odgovor pozitivan. Ako negde postoji čovek koji je dostigao ovaj stupanj predanosti, ja bih ga smatrao jednakim sa prorocima.

Takva težnja je ono što Svevišnji traži od nas kada kaže: "*Ljubi Gospoda Boga svoga iz sveg srca svoga i iz sve duše svoje i iz sve snage svoje*" (*V knjiga Mojsijeva,* 6:5), to jest, sa svim funkcijama duše. Drugim rečima, ispuni svaku osobinu svoje duše ljubavlju prema Bogu. Proroci nas slično požuruju ka ovom cilju govoreći: "*Na svim putevima svojim imaj Ga na umu*" (*Priče Solomonove,* 3:6), čemu Mudraci dodaju ovo objašnjenje: *"Čak i ako moraš da napraviš prestup"* (*Berahot,* 63a).[31] Mudraci su imali na umu da bi trebalo zadati sebi zadatak istinitosti pri svakom delu, čak i ako ono može da znači prestup.

Naši Mudraci su kratko i precizno saželi ideju ovim etičkim savetom: *"Neka sva tvoja dela budu zarad Neba"* (*Avot,* 12:17). Kada uzmeš u obzir kako su oni saželi veliku i značajnu ideju sa nekoliko reči, dok su drugi pisali knjige o njoj, ali je nisu adekvatno objasnili, shvataš da su Mudraci, bez sumnje, govorili sa Božanskim nadahnućem.

Ono što sam izložio u ovom poglavlju je dovoljno da posluži kao uvod.

[31] Jezekilj je prestupio kada je podigao oltar i prineo žrtvu van Hrama ne bi li ubedio narod da je Gospod istinit Bog.

ŠESTO POGLAVLJE

RAZLIKA IZMEĐU ISTINITOG SVECA I OSOBE KOJA JE SAVLADALA SVOJE PRIRODNE NAGONE I PRAKTIKUJE SAMOUZDRŽAVANJE

STAV KRALJA SOLOMONA

Filosofi tvrde da je osoba koja kontroliše svoje osnovne instikte neko ko iznutra žudi za nemoralnim, iako može biti da čini mnoga pohvalna dela. Ona prevazilazi svoje strasti boreći se aktivno protiv potreba prouzrokovanih emocijama, željama i prirodnim nagonima. Ali čak i kada se ponaša moralno, ova osoba je mučena svojim unutrašnjim konfliktom. S druge strane, svetac je čovek čija su dela vođena njegovim unutrašnjim porivom da čini dobro. Njegove potrebe i želje su da čini dobra dela.

Filosofi se jednoglasno slažu da je svetac bolji i savršeniji nego osoba koja mora da sputava svoje strasti, iako su oboje u mnogim stvarima isti. Uglavnom, osoba koja mora da savladava svoje strasti mora biti rangirana niže nego svetac, jer želja da čini zle stvari gori u njegovom srcu. I, iako, on zapravo ne čini zlo, njegova simpatija prema zlu ukazuje na to da mu je duša puna mana.

Kralj Solomon je izrazio ovu ideju kad je rekao "*Duša bezbožnikova želi zlo*" (*Priče Solomonove,* 21:10). O radosti

koju svetac oseća kada čini dobro i mučenju koje oseti onaj koji deluje moralno, ali nije sasvim pravedan, kralj Solomon kaže: "*Radost je pravedniku činiti što je pravo, a strah onima koji čine bezakonje*" (*Priče Solomonove,* 21:15). Ono što je rečeno u Tanahu poklapa se sa načelima filosofa.

MIŠLJENJE RABINA

Proučavajući pisana rabinska dela na ovu temu, nalazimo da oni vrednuju osobu koja kontroliše svoje impulse da greši, više nego onu koja nema nikakvu potrebu za grehom i zato ne mora da se bori da se uzdrži od zla. Oni čak idu tako daleko da kažu da što je čovek savršeniji i više vredan hvale to je njegova potreba da greši veća i jači je njegov nemir kada kontroliše svoju potrebu da greši. *"Što je čovek veći, veće je i njegovo naginjanje ka zlu"* (*Suka,* 52a). I ako ovo nije dovoljno, oni dodaju da je nagrada za čoveka koji savlada svoje porive za zlom srazmerna patnji kroz koju prolazi zbog svog uzdržavanja. Po rečima rabina: *"Nagrada je proporcionalna patnji"* (*Avot,* 5:26). I više od toga, oni te obavezuju na svest o svojim željama i o svojoj potrebi da ih svladaš, zabranjujući ti da kažeš: *"Sve i da Tora to nije zabranila, moja priroda je takva da ne bih imao poriva da napravim taj-i-taj prestup".* Rabi Šimon Ben Gamliel je to ovako formulisao: *"Ne bi trebalo da kažeš: 'Ja nemam želju da jedem mleko sa mesom; ne želim da nosim odeću od mešavine vune i lana; ne priželjkujem da uđem u nedozvoljen brak', već bi trebalo da kažeš: 'Ja, zapravo, želim da činim ove stvari, ali su moje ruke vezane jer je moj Otac na Nebesima to zabranio'."*

POMIRENJE SUPROTNIH STAVOVA

Ako uporedimo mišljenja filosofa sa mišljenjima rabina, ona nam se mogu učiniti protivrečnim. Ipak, to nije tako. Ne

samo da su oba ispravna, već među njima ne postoji nikakvo neslaganje. Kada filosofi opisuju osobu koja nema nikakvu potrebu da čini zlo kao superiornu u odnosu na onu koja ima, ali savladava svoje strasti, zla o kojima govore su ona za koja bi većina rekla da su nemoralna, kao ubistvo, krađa, prevara, povreda nekog ko nije učinio nikakvo zlo, uzvraćanje dobročinstva zlonamernošću, prezir prema roditeljima i slično. O ovim zapovestima Rabini su rekli: *"Da već nisu zapisane u Tori, bilo bi ispravno uključiti ih"* (*Joma,* 67b). Neki od naših kasnijih Mudraca koji su bili pod uticajem pogrešnih teorija mutakalimuna[32], su ih nazivali *sihliot*[33].

Jasno, duša koja žudi da čini ova nedela jeste iskvarena. Plemenita duša nema baš nikakvu potrebu da počini bilo koji od ovih prestupa, i nije ometena u uzdržavanju od njih. S druge strane, kada rabini hvale onu koja savladava požudu kao vredniju i zaslužnu za veću nagradu nego onu koja ne vodi tu bitku, oni se odnose samo na otkrivene zakone[34]. To je tako, jer da nije Tore, ovi se nikada ne bi smatrali prestupima. Zbog toga rabini kažu da možeš dozvoliti svojoj duši da žudi za njima, imajući na umu da te jedino Tora sprečava u njihovom sprovođenju u delo. Obrati pažnju na mudrost mudraca. Oni nisu rekli: *"Čovek ne bi trebalo da kaže: 'Ja ne žudim da ubijem, kradem i lažem', radije reci: 'Ja imam želju za ovim stvarima, ali šta mogu kada je moj Otac na Nebesima to zabranio'."* Svi primeri koje oni navode su iz *misvot šimijot, predane zapovesti*, kao što je jedenje mlečne i mesne hrane

[32]Rambam je dosledno kritikovao *mutakalimune*, muslimanske filosofe koji su pokušavali da usklade svoju teologiju sa aristotelijanskom filosofijom.

[33]Rabenu Saadja Gaon podelio je zapovesti na *sihliot* (racionalne) i *šemujot* (otkrivene) (*Emunot vedeot,* 3:2). Prema Rambamu, moralna dela su *misvot* a otkriveni zakoni *hukim*.

[34]To su *misvot šemujot* zapovesti koje su morale biti otkrivene jer ih čovek nikada ne bi otkrio svojim intelektom i svojim osećajem za moralno.

zajedno, nošenje odeće od vune i lana i upuštanje u zabranjene seksualne odnose. Ove i slične zapovesti su ono što Tora naziva *hukim*. Rabini su objasnili da su *hukim "zakoni koje sam vam Ja (Gospod) doneo i koje vi nemate pravo da kritikujete". Hukim* su zakoni koje narodi sveta napadaju, a Satana prezire; na primer zakoni vezani za crvenu kravu, žrtveno jagnje i slično (*Joma,* 67b). Prestupi koje su kasniji autoriteti[35] zvali *sihliot*, *racionalni zakoni*, Tora zove *misvot*, kao što su rabini objasnili (*Makot,* 23b).

Iz ove rasprave trebalo bi da shvatiš one prestupe za kojima plemenita osoba ne žudi, a manje plemenita osoba mora da im se odupire. Takođe bi trebalo da bude jasno koji su prestupi njihove suprotnosti. Zapanjujuće je da su ova dva mišljenja[36], ustvari, u skladu jedno s drugim, i tekst sadrži istinitost našeg objašnjenja.

Ovim završavam raspravu vezanu za temu ovog poglavlja.

[35] Rabenu Saadja Gaon, 882-942.
[36] Mišljenja filosofa i rabina

SEDMO POGLAVLJE

BAVI SE PREPREKAMA IZMEĐU BOGA I ČOVEKA I NJIHOVIM ZNAČENJEM

PREPREKE BOGOSPOZNAJE

Mnogi pasusi u Midrašu, Agadi i Gemari opisuju kako su proroci videli Svevišnjeg kroz neku vrstu prepreke[37] koja je bila gusta ili providna, u zavisnosti od blizine proroka Bogu i stepenu njegove proročke moći. Rabini kažu da je Mojsije, naš učitelj, video Boga kroz jednu jedinu providnu pregradu. Kao što su rekli: *"On je gledao kroz* ***aspaklaria hameira,*** *delimično providno staklo"* (*Joma,* 49b). *Aspaklaria* je termin za ogledalo načinjeno od providne supstance, kao kristal ili staklo, kao što je objašnjeno na kraju traktata *Kelim* (30:2).

Ono što sledi je moje objašnjenje o ovoj temu. U drugom poglavlju sam govorio o tome da vrline mogu biti intelektualne ili moralne. Slično, poroci mogu biti intelektualni – budalaština, neznanje i glupost – ili mogu biti moralni: preterana osećajnost, ponos, generalna odbojnost, ljutnja, bezobrazluk, pohlepa, i mnogi drugi. Definisao sam ih i nabrojao u četvrtom poglavlju. Svaka od ovih mana je prepreka između čoveka i Boga, blagosloveno Mu Ime. To je ono na šta je prorok

[37] Prorok je video Boga kroz slojeve koji su učinili njegovu viziju nejasnom i senkovitom.

mislio kada je rekao: "*Nego bezakonja vaša rastaviše vas s Bogom vašim*" (*Isaija,* 59:2), naši gresi koji su poroci su ono što nas razdvaja od Boga.

ODLIKE PROROKA

Obrati dobro pažnju na to da ni jedan prorok nije bio obdaren proroštvom, a da nije imao sve intelektualne osobine i većinu moralnih. Kao što su rabini rekli: *"Proroštvo pada u udeo samo onom koji je mudar, jak i bogat"* (*Šabat,* 92a). Oni koriste izraz *mudar* da označe nekog ko ima sve intelektualne odlike, i *bogat* da obuhvate moralne osobine zadovoljstva, jer oni zadovoljnog čoveka zovu bogatim. I zaista, kada definišu reč *bogat* oni kažu: *"Ko je bogat? Onaj ko je zadovoljan onim što ima"* (*Avot*); drugim rečima, neko ko je zadovoljan onim što mu sudbina donosi i koji nije zabrinut zbog onog što nema. Slično, biti *jak* je moralna karakterna osobina, i jak čovek je onaj kojem intelekt i razum kontroliše želje, kao što sam objasnio u petom poglavlju. Rabini kažu: *"Ko je jak? Onaj koji savladava svoje požude"* (*Avot,* 4:1).

Nije neophodno da prorok ima sve moralne kvalitete i da bude oslobođen svake mane. Na kraju krajeva, postoji pasus koji ukazuje na to da je kralj Solomon bio prorok: "*I javi se Gospod Solomonu u Gavaonu*" (*I Carevi,* 3:5); ipak, mi znamo, iz činjenice da je imao puno žena, da je njegov moralni nedostatak bio požuda, slabost koja proističe iz preterane želje za uživanjem. I Sveto pismo nedvosmisleno kaže: "*Nije li tim zgrešio Solomon car Izraelov*" (*Nehemija,* 13:26).

Slično, David prorok koji je rekao*: "Meni govoraše Stena Izraelova*" (II *Samuilo,* 23:3) imao je karakternu osobinu okrutnosti. Iako je David koristio svoju okrutnost da uništi idolopoklonike i nevernike i bio je milostiv prema Izraelu, ipak, u Knjizi Dnevnika je jasno rečeno da mu Gospod nije dozvolio da sagradi Hram. To ne bi bilo prikladno s obzirom

da je David prouzrokovao smrt mnogih ljudi. Gospod mu je rekao: *"Nećeš ti sazidati doma Imenu Mojemu, jer si mnogo krvi prolio na zemlju preda Mnom"* (*I Dnevnici,* 22:8).

Smatramo da je Elijahu bio sklon ljutnji. Iako je on ispoljavao svoju ljutnju jedino prema nevernicima, naši Mudraci kažu da ga je Gospod uklonio sa ovog sveta zbog toga što nije bio podesan da vodi ljude i bude im sveštenik, jer: *"Ko god ima onoliko revnosti koliko i ti, uništiće ih."*[38] Slično, vidimo da se Samuilo bojao Šaula[39] i da se Jakov bojao da sretne Esava.[40]

Ove i slične karakterne osobine bile su prepreka između proroka i Boga. Za bilo kojeg proroka koji je skrenuo sa srednjeg puta zbog dve-tri osobine, kao što sam objasnio u četvrtom poglavlju, kaže se da je Boga video nejasno.

Nemoj se iznenaditi što saznaješ da nekoliko moralnih nedostataka umanjuje proročku inspiraciju. U stvari, nalazimo da neki moralni nedostaci čak sasvim sprečavaju proroštvo. Ljutnja može da bude jedan od njih, kao što naši Mudraci kažu: *"Ako se prorok razljuti, njegovo ga proroštvo napušta"* (*Pesahim,* 66b). Njihov dokaz u prilog ovoj tvrdnji je slučaj Jelisije čije se proroštvo udaljilo od njega kada je postao razjaren.[41] Nije se vratilo sve dok se nije umirio, pri čemu je uzviknuo: "*Nego sada dovedite mi gudača*" (*II Carevi,* 3:15).

Žalost i strepnja, takođe, mogu da spreče proroštvo kao što je bio slučaj sa našim praocem Jakovom. Za vreme kada je oplakivao Josefa, *ruah hakodeš* (Duh Svetinje) se udaljio od njega sve dok nije primio vesti da mu je sin živ. Tek tada: "*Tada ožive duh Jakova oca njihova*" (*I knjiga Mojsijeva,*

---

[38]*Tana deve Elijahu Zuta* 8, *Jalkut Šimoni Melahim* 217, *Sanhedrin* 113a.

[39]Kada ga je Gospod poslao da pomaže Davida za kralja, Šemuel je rekao: "*Kako da idem? Jer će čuti Šaul, pa će me ubiti*" (*I Samuilo*, 16:2).

[40]"*A Jakov se uplaši jako i zabrinu se*" (*I knjiga Mojsijeva,* 32:7), a strah je karakterna mana.

[41]Naljutio se na Jehorama, sina Ahavovog (*II Carevi,* 3:14).

45:27), što Onkelus prevodi kao: *"I duh proroštva se vrati da počiva na njihovom ocu Jakovu".*

Rabini, takođe kažu: *"Duh proroštva ne pada u udeo onom ko je lenj, niti onom koji je tužan, već jedino osobi koja se raduje"* (*Šabat,* 30b; *Pesahim,* 117a).

MOJSIJE PROROK

Kada je Mojsije, naš učitelj, otkrio da ne postoji nikakva prepreka između njega i Boga, i da je dostigao savršenstvo putem sticanja svih mogućih moralnih i intelektualnih osobina, pokušao je da shvati Božansku suštinu. I tako se molio: "*Molim te, pokaži mi slavu svoju*" (*II knjiga Mojsijeva,* 33:18). Ali Bog mu je stavio do znanja da je ovo nemoguće, jer je on kao ljudsko biće još uvek imao intelekt vezan za fizičke stvari. U stvari, Gospod je rekao: "*ali nećeš moći videti lica Moga, jer ne može čovek Mene videti i ostati živ*" (*II knjiga Mojsijeva,* 33:20). I tako je ostala jedna providna prepreka koja je razdvajala Mojsija od njegovog razumevanja istinite suštine Boga, a to je njegov ljudski intelekt koji je još uvek bio povezan sa materijom. Bog je, ipak, uslišio Mojsijevu molbu podarivši mu više znanja o Božanskom nego što je ranije imao, ali je njegov krajnji cilj ostao van njegovog ljudskog dometa.

Istinito shvatanje Njegove suštine je definisano kao "*gledanje u Božansko lice*"[42] jer kada vidiš crte lica one se urežu u tvoje sećanje tako da nikada nećeš pomešati ovo lice s onim. Ali, ako vidiš samo leđa, možeš, ali ne moraš biti u stanju da razaznaš jedna leđa od drugih. Slično, istinito shvatanje Boga leži u shvatanju stvarnosti Njegovog postojanja, što je nemoguće bilo kom biću. Nemoguće je čak i čoveku da dostigne ovaj visok nivo shvatanja, iako je Mojsije došao vrlo blizu. To je ono na šta se odnosi pasus: "*I videćeš Me s leđa*" (*II knjiga*

[42]"*A lice se Moje ne može videti*" (*II knjiga Mojsijeva,* 33:23).

Mojsijeva, 33:23). Nameravam da se ovom temom opširnije bavim u *Vodiču zabludelih*.

Mudraci su znali da ove dve vrste poroka – intelektualni i moralni – razdvajaju Gospoda od ljudi, i odlučuju o nivou proročke inspiracije. Zbog toga su Mudraci rekli o svojim kolegama koji su se odlikovali mudrošću i dobrim osobinama: *"Oni zaslužuju da Šehina* (Božanska sveprisutnost) *bude na njima kao što je bila na Mojsiju našem učitelju"* (*Suka,* 28a, *Bava batra,* 134a). Ali, nemoj se zbuniti ovom izrekom. Mudraci jesu smatrali da se njihove kolege mogu porediti s Mojsijem u nekim pogledima, ali ih nisu smatrali jednakim Mojsiju.[43] Na isti način su povezivali druge rabine sa Jošuom sinom Nunovim.

Ovo je ono što sam nameravao da objasnim u ovom poglavlju.

[43]Tora kaže: "*Ali ne usta više prorok u Izraelu kao Mojsije*" (*V knjiga Mojsijeva,* 34:10).

OSMO POGLAVLJE

BAVI SE UROĐENOM ČOVEKOVOM PRIRODOM

NAVIKA POSTAJE DRUGA PRIRODA

Nemoguće je da se neko rodi sa dobrim ili lošim osobinama, kao što je nemoguće da neko bude uspešan zanatlija od rođenja. Ipak, osoba može da ima prirodnu težnju ka određenoj vrlini ili poroku od rođenja, tako da jedna vrsta aktivnosti dolazi lakše od druge. Na primer, lakše je osobi čiji je mozak bistar i sadrži samo malu količinu tečnosti[44] da uči, pamti i razume stvari, nego što je flegmatičnom čoveku, čiji je mozak preplavljen tečnošću. Ali, ako neko ko ima ovaj prirodni dar, propusti da stimuliše svoj talenat, on će sigurno ostati neznalica. S druge strane, ako se jedna sasvim dosadna i flegmatična osoba podučava i prosvetljuje, ona će sticati znanje i razumevanje, ali sa velikim poteškoćama. Na identičan način, osoba čija je krv toplija nego kod ostalih ljudi ima potencijal da postane hrabar čovek. Ako se ovaj čovek vaspitava da bude hrabar, postaće drsko odvažan za vrlo kratko vreme. Neko drugi, čiji je temperament hladniji od ostalih

[44]Galen, grčki lekar iz II veka je razvio teoriju da je ljudska osobenost određena putem četiri osnovne telesne tečnosti, ili temperamenta: krv, flegma, crna žuč i žuta žuč. Preovladavanje jedne nad drugom čine čoveka veselim (toplim, prijatnim), flegmatičnim (sporih kretnji, apatičnim), melanholičnim (depresivnim, tužnim), i holeričnim (vrelog temperamenta).

ljudi, prirodno je skloniji kukavičluku i strahu. Ako se odgaja da bude strašljiv, vrlo brzo će postati kukavica. Ali, ako se formira da bude neustrašiv, jednog dana on će dostići hrabrost, iako će za to biti potrebno mnogo teškog rada. Uprkos njegovoj predispoziciji, on može dostići junaštvo, pod uslovom da dobije prikladno vaspitanje.

POGREŠNA TEORIJA O PREDODREĐENOSTI

O ovome sam opširno govorio kako ne bi pao u zabludu da poveruješ glupostima kojima astrolozi lažu ljude. Oni lažno tvrde da položaj konstelacija u vreme nečijeg rođenja odlučuje o tome da li će osoba imati dobre ili loše karakterne osobine, tako da su njene radnje predodređene. Mi, s druge strane, verujemo u princip, koji je predupređen i Torom i grčkom filosofijom i koji je potvrđen pouzdanim dokazima: da je čovekovo ponašanje sasvim u njegovim rukama i da ga nijedna spoljašnja sila ne nagoni na dobro ili loše.

Jedini izuzetak od ovog pravila jeste da osoba može da bude predisponirana određenim stvarima svojom urođenom naravi, kao što sam objasnio, i tako joj može biti teško ili lako, u zavisnosti od slučaja, da radi određene stvari. Ali, sasvim je netačno da je neka spoljna sila tera da deluje ili da se uzdrži od neke radnje. Ako bi zvezde mogle da utiču na nečije radnje, onda bi pozitivne i negativne zapovesti Tore bile sasvim besmislene i sama Tora bi bila lažna; ljudi ne bi imali izbor slobodne volje. Po istom principu, bilo bi beskorisno, u stvari, sasvim uzaludno i bespredmetno, za osobu da uči, podučava i stiče veštine, s obzirom da spoljna sila koja je kontroliše može da joj onemogući uspeh. Nagrada i kazna bi takođe bili nepravedni, i u slučaju društva koje kažnjava kriminalca i u slučaju Boga koji kažnjava čoveka. Uzmi za primer slučaj gde je Šimon ubio Ruvena. Zašto bi Šimon bio kažnjen kada je bio prisiljen da ubije i kad je Ruven bio predodređen da

bude ubijen. Kako bi Bog, blagosloven bio, koji je pravedan i pravdoljubiv, mogao da kazni Šimona za delo koje ovaj nije mogao da izbegne, bez obzira koliko jako se trudio.[45]

Ako bi ova teorija bila tačna, sve pripremne mere, kao što su izgradnja kuće, zarađivanje novca, izbegavanje opasnosti, i slično, bi bile sasvim beskorisne, jer šta god da je predodređeno da se desi, neizbežno će se i desiti. Doktrina predodređenosti je u potpunosti netačna, pada u vodu pred zdravim razumom i u suprotnosti je sa našim iskustvom.[46] Ona poriče osnovne principe Tore i pripisuje nepravdu Gospodu, blagoslovenom, i daleko od toga da je od Njega!

ISTINITA DOKTRINA

Istina je da čovek u potpunosti kontroliše svoja dela. Ako želi nešto da uradi on to i radi; ako ne želi, on to ne radi, bez ikakve spoljašnje sile koja ga prisiljava na jedno, ili drugo. Zbog toga je prikladno da Bog zapovedi čoveku: "*Gle iznesoh danas preda te život i dobro, smrt i zlo... Zato izaberi život*" (*V knjiga Mojsijeva,* 30:15-19). On nam daje slobodu izbora i posledice koje snosimo su rezultat tog izbora. Kazna je odmerena onom koji je neposlušan, a nagrada onom koji sluša, kao što je rečeno: "*Blagoslov, ako uzaslušate" i "Prokletstvo, ako ne uzaslušaste*" (*V knjiga Mojsijeva,* 11:27-28).

Učenje i podučavanje su neophodni, kao što potvrđuju svi pasusi koji se bave proučavanjem zapovesti: "*I učite ih si-*

[45]Naprotiv, on bi zaslužio nagradu zbog izvršenja onog što mu je bilo naloženo. Ovo se može uporediti sa slučajem čoveka koji je unajmio dva radnika, jednog da gradi kuću, drugog da je uništi. Preduzimač radova bi morao da plati obojici, i onom koji je gradio i onom koji je rušio (Rabenu Saadja Gaon, *Emunot vedeot = Knjiga verovanja i mišljenja 4:4).*

[46]Čovek zna da on sam kontroliše svoje akcije. On može da govori, ili da ćuti po svojoj želji; da uzima ili da daje ako tako želi. Rabenu Saadja Gaon kaže: "Gospod se ne meša u ljudska dela. On ih ne prisiljava da služe, niti da se pobune" (*Knjiga verovanja i mišljenja* 4:4).

nove svoje" (*V knjiga Mojsijeva,* 11:19) i "*Da ih naučite [zakone] i držite ih i tvorite*" (*V knjiga Mojsijeva,* 5:1). Tora, takođe, zahteva da čovek preduzme mere zaštite: *"Kad gradiš novu kuću, načini ogradu oko strehe svoje, da ne bi navukao krvi na dom svoj"* i "*Da ne bi poginuo u boju*" (*V knjiga Mojsijeva,* 22:8; 20:5).[47] "*U čem će spavati*"[48] i "*Niko da ne uzima u zalogu žrvnja gornjega ni donjega, jer bi uzeo dušu u zalog*" (*II knjiga Mojsijeva,* 22:25; *V knjiga Mojsijeva,* 24:6). Postoji još mnogo pasusa u Tori i prorocima vezanih za mere predostrožnosti.

SVE JE U RUKAMA NEBA

Ono što su rabini rekli: *"Sve je u rukama Neba, osim strah od Neba"* (*Megila,* 25a) je istina i slaže se s onim što sam rekao o čovekovoj slobodi izbora. Ipak, ljudi često pogrešno zasnivaju iz ove izreke veru da im je dela, koja su svojevoljno izabrali, neko nametnuo, kao na primer brak sa određenom ženom, ili zaradu određene svote novca. Ova pretpostavka je sasvim netačna.

Ako se čovek oženi izvesnom ženom ugovorom i obredom, ona mu postaje zakonita žena i on je time ispunio zapovest *"budi plodan i razmnožavaj se"*. Gospod ne određuje unapred da li će neko ispuniti obavezu. U obrnutom slučaju, ako se čovek upusti u zabranjene seksualne odnose, napravio je prestup. Ali Bog ne odlučuje o tome da li će neko zgrešiti. Dalje, pretpostavimo da čovek otme drugom čoveku novac, bilo putem prevare, ili putem pljačke i onda pod zakletvom

[47]Ovo se odnosi na vojnika koji je sagradio kuću, zasadio vinograd, ili se verio. Pre bitke njemu se kaže da se vrati kući "*Da ne bi poginuo u ratu i drugi čovek živeo u njegovoj kući*..." Da je bilo predodređeno da ne živi u svojoj kući, ili da se ne oženi svojom verenicom, ovaj nalog ne bi imao nikakvog smisla. Da mu je sudbina bila da umre, on bi ionako umro, a da mu je sudbina odredila da živi on bi se vratio neozleđen sa fronta.

[48]Ovo se odnosi na zaštitu protiv pozajmice, "*Ako uzmeš odelo svog suseda u zalog, moraš ga vratiti pre zalaska sunca".*

poriče to delo. Ako kažemo da je Gospod predodredio da ovaj novac pređe u vlasništvo drugog, tvrdili bismo da je predodredio grešno delo. Ovo nije moguće. Istina je, radije, da su sva čovekova dela pod njegovom kontrolom i podređena njegovoj slobodnoj volji. Ova dela uključuju i držanje zapovesti i njihovo kršenje; jer kao što sam objasnio u drugom poglavlju, pozitivne i negativne zapovesti Tore se odnose samo na one stvari u kojima čovek ima potpunu slobodu izbora.

LEKOVITOST POKAJANJA

Kada su rabini rekli da držanje ili nedržanje zapovesti ne zavisi od Božanske volje, već od čovekove slobodne volje, oni su bili Jeremijin eho: "*Ne dolaze li i zla i dobra iz usta Višnjega?*" (*Plač Jeremijin,* 3:38). Pod "zla" on misli na porok, a pod "dobra" na vrlinu, u smislu da Bog ne predodređuje ni jednu osobu da bude dobra ili loša. Imajući to u vidu, čovek duguje sam sebi da oplakuje svoje grehe i prestupe, s obzirom da ih je počinio svojom slobodnom voljom, kao što je Jeremija rekao: "*Zašto se tuži čovek živ, čovek na kar za grehe svoje*" (*Plač Jeremijin,* 3:39). Jeremija odgovara na svoje pitanje pozitivno, govoreći nam da je lek za našu bolest u našim rukama. Kao što je naš neuspeh proistekao iz naše slobodne volje, tako imamo moć da se pokajemo zbog naših loših dela. On nastavlja: "*Pretražimo i razgledajmo puteve svoje i povratimo se ka Gospodu. Podignimo srce svoje i ruke k Bogu na Nebesima*" (*Plač Jeremijin,* 3:40-41).

ČUDA I ZAKONI PRIRODE

Postoji rašireno verovanje koje se, takođe, ogleda i u izrekama Mudraca i proroka, a to je da su čovekovo sedanje i ustajanje, i svi njegovi pokreti, ustvari, predodređeni Bo-

žanskom voljom i željom.[49] Ovo je tačno u ograničenoj meri. Kada se kamen baci u vazduh i padne, ispravno je reći da je kamen pao po Božjoj volji jer je Bog odredio da zemlju i sve što je na njoj privlači centar. Na isti način, iskre vatre se dižu u visinu po Božanskoj želji da se vatra uzdiže. Ali ovo ne znači da kada se nešto baci uvis, Bog istog trenutka želi da ono padne. Mutakalimuni se ne slažu po ovom pitanju, jer sam ih čuo da kažu da je Božanska volja stalno na delu, stvarajući nove stvari i situacije svakog trenutka. Mi se ne slažemo sa njima.

Mi verujemo da je Božanska volja odredila u toku šest dana Stvaranja da su sve stvari zauvek regulisane prirodnim zakonima, i da će uvek delovati u skladu sa njima, kao što je Solomon rekao: "*Što je bilo to će biti, što se činilo to će se činiti, i nema ništa novo pod suncem*" (*Knjiga propovednikova,* 1:9). Mudraci su tumačili da ovo znači da sva čuda koja su iznimci prirodnim zakonima, bilo da su se već desila, ili da tek treba da se obistine prema obećanju, jesu predodređena Božanskom Voljom u toku šest dana Stvaranja. U to vreme kada su prirodni zakoni ustanovljeni, u prirodi su napravljene pripreme za buduća čuda, i kada se čudo desilo u svoje vreme, ljudi su ga smatrali natprirodnom pojavom. U stvarnosti to nije bio slučaj.

Rabini su o ovome govorili u *Midraš Kohelet* i na drugim mestima. Oni, na primer, kažu: *"Svet ide svojim prirodnim putem"* (*Avoda zara,* 54b). Videćeš da su Mudraci uvek izbegavali da pripišu Božanskoj volji bilo koji događaj vezan za vreme. Kada su rekli da osoba ustaje i seda u skladu sa Božjom Voljom, oni su mislili da je čovekova priroda takva da on u svakom trenutku ima slobodu volje da odluči da li da ustane ili da sedne. Oni nisu mislili da Bog želi da u ovom momentu

[49] Na primer, "Čovek ne povredi svoj prst u svetu dole, osim ako tako nije određeno na Nebu gore" (*Hulin,* 7b).

neko ustane, ili sedne, bar ne više nego što u određenom trenutku želi da neki kamen padne na zemlju.

Da rezimiramo: mi verujemo da, baš kao što je Bog želeo da čovek stoji uspravno, bude širokih pleća i ima prste, isto je tako želeo da čovek bude u pokretu ili miruje po sopstvenoj želji. Takav čovek je slobodan da se ponaša u skladu sa sopstvenom slobodnom voljom, bez ikakve spoljašnje sile koja bi ga primoravala ili sprečavala da radi stvari po sopstvenom izboru. Istinita Tora je jasna u sledećem pasusu: „*Eto, čovek posta kao jedan od nas znajući šta je dobro što li zlo*" (*I knjiga Mojsijeva,* 3:22). Onkelus tumači stih *mimenu ladaat tov ve-ra* da znači *da sam po sebi zna dobro i loše*. On smatra Adama jedinstvenim na svetu. Osim njega nije postojalo ni jedno stvorenje koje je imalo urođenu karakteristiku znanja dobra i zla *mimenu* (sam po sebi) i kroz svoju dušu, birajući šta god da je želeo, bez ograničenja. S obzirom na to, „*Ali sada da ne pruži ruke i uzbere s drveta života te doveka živi*" (*I knjiga Mojsijeva,* 3:22).

S obzirom da je stvarnost čovekove prirode takva da ima slobodan izbor da čini dobro, ili zlo, on mora biti obavešten o posledicama oba. Mora biti podučen da drži zapovesti i upozoren da ne prekrši zabrane. Treba mu se ukazati na kaznu odmerenu za pobunu i na nagradu koja očekuje one koji poštuju Toru, jer će svaki od ovih izbora biti pravedno zaslužen. Osim toga, čovek bi trebalo da se navikava da čini dobra dela tako da mu dobrota postane druga priroda. Slično, izbegavajući zlodela, on će primetiti da njegove mane postepeno nestaju. Nikada ne bi smeo da kaže da su njegovi nedostaci postali toliko ukorenjeni da se ne mogu promeniti, jer se svaka karakterna osobina može promeniti iz dobrog u loše i obrnuto; i sve to zavisi od čovekove slobodne volje.

Ovo je sve što sam nameravao da kažem na temu držanja zapovesti i njihovog kršenja.

POGREŠNO SHVAĆENI PROPISI

Ostaje nam da razjasnimo još jednu stvar vezanu za stihove iz Svetog pisma koji zbunjuju ljude. Iz pojedinih biblijskih pasusa pogrešno se izvodi da je Bog predodredio da se neki ljudi protiv Njega pobune i da ih On prisiljava na prestup. Ovo je netačno i osećam da moram da ispravim stvari jer ovi pasusi mnoge ljude dovode u zabunu. Jedan od njih je vezan za Božansko obećanje Avramu: "*Znaj zacelo da će seme tvoje biti došljaci u zemlji tuđoj, pa će joj služiti i ona će ih mučiti četiri stotine godina*" (*I knjiga Mojsijeva,* 15:13). Ukazujući na ovaj stih neki ljudi postavljaju sledeće pitanje: "Ovde se kaže da je Bog naredio Egipćanima da porobe Avramove naslednike. Zašto ih je onda kaznio? Konačno, porobljavanjem Avramovih naslednika Egipćani su jednostavno izvršavali Božju volju."

Mi odgovaramo putem analogije: da je Bog odredio: "Neka ljudstvo bude sastavljeno od kršilaca zakona i zlih ljudi s jedne strane, i dobrih i pobožnih s druge,[50] ova izjava ne bi nikoga prisilila da bude zao, bar ne više nego što bi ga prisilila da bude pun vrlina. Ako osoba želi da bude zla, ona će biti zla po sopstvenom slobodnom izboru; a ako odluči da bude moralna ona ima priliku da to i bude i niko je ne može u tome sprečiti. Slično, ako pravedna osoba izabere da bude zla to niko ne može da spreči. Bog nije pojedinačno izdvojio svoj proglas: "Taj-i-taj je predodređen da bude zao"; radije On je govorio o ljudskoj vrsti uopšteno, što ne može da ima uticaja na urođenu slobodnu volju pojedinca. Na isti način je svaki Egipćanin koji je tlačio i mučio Jevreje imao slobodnu volju da izabere da ne bude tlačitelj, jer Bog nije zapovedio ni jednom određenom Egipćaninu da proganja Jevreje.

Isti odgovor se može dati onima koji su zbunjeni ovim pasusom iz Tore: "*Evo ti ćeš počinuti sa ocima svojim; a narod*

[50]Ustvari, Bog je odredio da ljudska vrsta uključuje ove dva tipa.

ovaj ustavši činiće preljubu za tuđim bogovima one zemlje" (*V knjiga Mojsijeva,* 31:16).[51] Slično, kada se kaže: *"Ko god obožava idole zaslužuje takvu-i-takvu kaznu"*, jednostavno ukazuje na posledice prestupanja. Ako niko ne prestupi, ovo ostaje neostvarena pretnja.

Ne možemo reći da je zbog toga što je Tora odredila kamenovanje kao smrtnu kaznu za nekog ko krši Šabat, neka osoba zbog toga bila predodređena da ga i prekrši. Ovo nije istinitije nego da kažemo da su zbog toga što se izvesne kletve pojavljuju u Tori, oni koji su prokleti, kao idolopoklonici, bili predodređeni da zgreše. Naprotiv, ako se ko klanjao idolima – radio je to slobodno, i dobio je kaznu koja je bila propisana: "*To oni izabraše na putevima svojim, i duši se njihovoj mile gadovi njihovi. Izabraću i ja prema nevaljalstvu njihovu i pustiću na njih čega se boje*" (*Isaija,* 66:3-4).

FARAONOVA KAZNA

Ipak, u pogledu naizgled protivrečne Božje izreke: "*I učiniću da otvrdne srce Faraonu*" (*II knjiga Mojsijeva,* 14:4) i potom ga kaznivši smrću, imam mnogo toga da kažem, jer se ovde radi o Božanskom proviđenju. Dobro obrati pažnju na ono što ću reći o ovoj temi, razmišljaj i uporedi sa rečima drugih, onda izaberi ono što je najbolje.

Ovo je moje mišljenje: da faraon i njegovi savetodavci nisu počinili ni jedan drugi greh osim što nisu pustili Izrael da ide, kao što im je bilo zapoveđeno, priznajem da bi stvar izazvala ozbiljnu sumnju, jer Bog zaista jeste sprečio Egipćane da puste Jevreje, kao što je napisano: "*Jer sam ja učinio da otvrdne srce njegovo [faraonovo] i srce sluga njegovih*" (*II knjiga Mojsijeva,* 10:1). Ako je ovo tako, kako je onda Bog

[51]Opet, izgleda da je implikacija da je Bog predodredio Jevreje da obožavaju strane bogove.

mogao da zahteva da ih faraon pošalje ako je bio prinuđen da uradi upravo obrnuto? I kako je On onda mogao da kazni faraona zbog nepuštanja Jevreja? Ovo bi bez sumnje bilo nepravedno i sasvim u suproptnosti sa svim što smo prethodno rekli.[52] Ali to nije ono što se desilo. Faraon i njegovi savetnici su sopstvenom slobodnom voljom, i bez ikakve prinude, tlačili one koji su živeli među njima, čineći užasne svireposti, kao što to Tora jasno kaže: "*Gle, narod sinova Izraelovih veći je i silniji od nas. Nego hajde mudro da postupamo s njima…* " (*II knjiga Mojsijeva,* 1:9-10). Oni su delovali u skladu sa sopstvenom zlom namerom, i bili su vođeni svojim nagonom za poročnošću bez ikakvog spoljneg uplitanja. Kazna kojom je Bog kaznio Egipćane je ukidanje mogućnosti pokajanja, tako da kazna koju su opravdano zaslužili ne bi bila povučena. Činjenica da su bili sprečeni da se pokaju je očigledna u faraonovom odbijanju da pusti Izrael da ide. Bog je objasnio faraonu da je On želeo da sinovima Izraela omogući samo da idu, On bi jednostavno uništio faraona i njegove savetnike bez odlaganja i tako bi oslobodio Svoj narod. Ali Bog je želeo ne samo da oslobodi decu Izraela, već i da kazni faraona zbog njihovog ugnjetavanja, kao što je obećao Avramu govoreći: "*Ali ću suditi i narodu kojemu će služiti; a posle će oni izaći s velikim blagom*" (*I knjiga Mojsijeva,* 15:14). Zbog toga što Bog nikada ne bi kaznio Egipćane da su se pokajali, pokajanje im je bilo uskraćeno. I nastavili su da drže decu Izraela u ropstvu, kao što je rečeno: "*Jer sada kad pružih ruku svoju, mogah i tebe i narod tvoj udariti pomorom, pa te ne bi više bilo na zemlji. Ali te ostavih da pokažem na tebi silu svoju, i da se pripoveda Ime Moje po svoj zemlji*" (*II knjiga Mojsijeva,* 9:15-16).

Ne možeš dovesti u pitanje moju tvrdnju da Bog ponekad kažnjava osobu time što joj oduzima moć pokajanja

[52]Čovek je rođen sa slobodnom voljom, i ni jedna spoljašnja sila ga ne može naterati da nešto učini, ili se uzdrži od toga.

i ne dozvoljava joj da izabere pokajanje jer Gospod poznaje grešnike i vaga im kaznu mudro i pravedno. Ponekad On kažnjava samo na ovom svetu, ponekad na onom koji dolazi, a ponekad u oba. Takođe, Njegove kazne na ovom svetu se razlikuju, ponekad pogađajući grešnikovo telo, ponekad njegove finansije, a ponekad i jedno i drugo u isto vreme. Ponekad, čovekova dela, koja su predmet njegove slobodne volje, postaju oštećena putem kazne; na primer, ruka mu je onesposobljena tako da ne može ništa da radi njome, kao što se dogodilo Jerovoamu, sinu Nebatovom (*I Carevi,* 13:4),[53] ili oslepi, kao ljudi iz Sodome koji su se iskupili ispred Lotove kuće (*I knjiga Mojsijeva,* 9:11). Na isti način, Bog uskraćuje mogućnost pokajanja nekoj osobi tako da joj misao o pokajanju uopšte i ne dolazi u svest, i grešnik umire u svojoj grešnosti. Mi ne možemo shvatiti Božansku mudrost u kažnjavanju izvesne osobe jednom kaznom, a ne nekom drugom, više nego što možemo shvatiti zašto neka vrsta ima određeni oblik, a ne neki drugi. I nije potrebno da to razumemo. Dovoljno je da se setimo jednog, osnovnog principa – da je Bog pravedan u svim Svojim putevima, da kažnjava grešnike u skladu s njihovim gresima i da nagrađuje moralne u skladu s njihovom dobrotom.

Možeš se zapitati, zašto je Gospod neprestano pitao faraona da oslobodi Izrael, nešto što je faraon bio nesposoban da uradi s obzirom da mu je Bog oduzeo izbor po slobodnoj volji. I zašto je Gospod pretio faraonu nevoljama? Pa one su bile neizbežne s obzirom na faraonovu nesposobnost da se promeni. Ako je sve ovo bilo predodređeno, zašto je Mojsije molio faraona da sarađuje i pretio mu kada ovaj ne bi pristao?[54] Ali, ovo je bio deo Božanske mudrosti. On je hteo da poduči faraona da Bog može da oduzme slobodu volje poka-

[53]Kada je naredio svojim vojnicima da uhapse proroka, ruka mu je postala nepokretna.

[54]Prevod je ovde u skladu sa komentarom Rabi Avraham Horovica (*Hesed Avraham*).

zujući mu kako on više nema kontrolu nad događajima, sve i kada bi hteo da promeni svoje mišljenje. Bog je rekao faraonu (kroz Mojsija): *"Ja hoću da im ti podariš slobodu; ako ih pustiš da idu bićeš sačuvan, ali ja znam da ih ti nećeš pustiti i zato ćeš umreti."*

Imalo bi smisla da faraon pusti sinove Izraela istog trenutka. Time bi Mojsijeve reči, kada je rekao da je faraon nesposoban da se povinuje, učinio lažnim. Ali faraon nije imao moć da se promeni, i njegova nesposobnost da uradi jednu stvar koja bi mu sačuvala život jeste čudo, kao što je rečeno: "*da se pripoveda Ime Moje po svoj zemlji"* (*II knjiga Mojsijeva,* 9:16). Ljudi su se čudili Božanskoj jedinstvenoj kazni faraona, koja ga je lišila bilo kakvog izbora i čak ga upozorila na ograničenost njegove slobodne volje.

Ista se stvar desila Sihonu, kralju esevonskom. Kao kazna za ranije grehe, Gospod ga je sprečio da dozvoli Izraelu da prođe kroz njegovu zemlju. Kao rezultat, Izrael je marširao protiv njega i bio je ubijen, kao što je rečeno: "*Ali ne hte Sihon, car esevonski pustiti da prođemo kroz njegovu zemlju, jer Gospod Bog tvoj učini te otvrdnu duh njegov*" (*V knjiga Mojsijeva,* 2:30). Mnogi komentatori su pogrešno tumačili ovaj teški stih, pretpostavljajući da je Sihon kažnjen zbog nepuštanja Izraela da prođu kroz njegovu zemlju, baš kao što su mislili da su faraon i njegovi ljudi bili kažnjeni zbog nedozvoljavanja deci Izraela da idu. Zbog toga oni pitaju: "*Kako je on (Sihon) mogao da bude pravedno kažnjen? Naposletku, on nije imao izbora u toj stvari s obzirom da mu je Gospod otvrdnuo dušu i srce.*" Ove pretpostavke su netačne, i stvar je onakva kako sam je objasnio.[55]

[55]Faraon i Egipćani su bili kažnjeni zbog svog tlačenja Izraela, a Sihon zbog ranijih nedela.

UKIDANJE SLOBODNE VOLJE

Kroz proroka Isaiju, Gospod je jasno stavio do znanja da kažnjava neke od prestupnika onemogućivši im da se pokaju. On to radi poričući im slobodnu volju, kao što je rečeno: "*Učini da odeblja srce tome narodu i uši da im otežaju, i oči im zatvori da ne vide očima svojim i ušima svojim da ne čuju i srcem svojim da ne razumeju i ne obrate se i ne iscele*" (*Isaija,* 6:10). Značenje ovih reči je tako jasno da ne zahteva nikakvo objašnjenje, i one otvaraju mnoga vrata. Isti princip je osnova Ilijinih reči, koji je, kada je govorio o nevernicima svoga vremena, rekao: "*Kad opet obratiš srca njihova*" (*I Carevi,* 18:37). On je time mislio da ih je Gospod kaznio za prestupe koje su slobodno počinili, načinivši ih nesposobnim za pokajanje. Zbog toga što nisu mogli svojom slobodnom voljom da se pokaju, nastavljali su da vrše prestupe i da budu nevernici. Kao što kaže prorok: "*Jefrem se udružio sa lažnim bogovima; ostavi ga*" (*Osija,* 4:17), u smislu da zbog toga što je Jefrem slobodno izabrao da obožava idole, njegova kazna će biti nemogućnost da prevaziđe zavisnost od idolatrije. Osoba koja ceni suptilne ideje naći će da je ovo odlično objašnjenje.

ISAIJINA MOLITVA

Sasvim drugačije je Isaijino mišljenje kada je rekao: *"Zašto si nam dao da zađemo, Gospode, s puteva Tvojih? Da nam otvrdne srce da Te se ne bojimo?"* (*Isaija,* 63:17). Ove reči nemaju nikakve veze sa prethodnim objašnjenjima, njihovo značenje se izvodi iz konteksta. Prorok oplakuje naš progon i naš život stranaca u tuđoj zemlji, kao i kraj izraelskog kraljevstva i njegovo potčinjavanje drugim narodima. Njegove reči su molitva: "*O, Gospode, Bože Izraela! Kada Izrael bude video moć nevernika zaći će s puta istine i odvratiće srce svoje*

od straha Tvoga, kao da si Ti razlog ovim skretanjima s puta istine." Ova izjava je slična Mojsijevoj, kada kaže: "*Govoriće narodi koji su čuli pripovest o Tebi govoreći: Nije mogao Gospod dovesti naroda ovoga u zemlju koju im je sa zakletvom obećao, zato ih je pobio u pustinji*" (*IV knjiga Mojsijeva,* 15:15-16). Isaija završava moleći Boga da ne dozvoli da Mu Ime bude oskvrnjeno: "*Vrati se radi sluga Svojih, radi plemena nasledstva Svoga*" (*Isaija,* 63:17).

Malahija, jedan od dvanaest manjih proroka, navodi reči onih koji su pod uticajem prividnog uspeha poročnih: "*Ko god čini zlo, po volji je Gospodu, i taki su mu mili; ili: gde je Bog koji sudi?*" (*Malahija,* 2:17). Osvrćući se na dužinu izgnanstva, prorok kaže: "*Rekoste: zaludu je služiti Bogu, i kakva će biti korist da držimo što je naredio? Zato hvalimo ponosite da su srećni*" (*Malahija,* 3:14-15). Ali, doći će vreme kada će Gospod otkriti istinu, kao što kaže prorok: "*Tada ćete se obratiti i videćete razliku između pravednika i bezbonika, između onoga koji služi Bogu i onoga koji mu ne služi*" (*Malahija,* 3:18).

Ovo su zbunjujući pasusi iz Tore i ostatka Tanaha iz kojih se može steći utisak da Gospod primorava ljude da greše. Jasno sam objasnio značenje ovih stihova, odstranjujući bilo kakve dvosmislenosti. Ako dobro proučiš moje objašnjenje naćićeš da je istinito.

Stoga, ostajem pri svom prvobitnom mišljenju, a to je da držanje, ili prestupanje zapovesti zavisi isključivo od čovekove slobodne volje. Čovek je gospodar svojih dela i izbor je na njemu da li će da deluje ili ne. Ipak, Bog ga može kazniti za protekle prestupe oduzimanjem slobodne volje, kao što sam objasnio. Takođe je u potpunosti u čovekovoj moći da usvoji dobre ili loše karakterne osobine. Zato bi trebalo da čini najviše što može da stekne dobre osobine, kao što Mudraci kažu u etičkim učenjima: *"Ako nisam za sebe, ko će biti za mene"* (*Avot* 1:14).

BOŽANSKO ZNANJE UNAPRED

Želim da kažem još jednu stvar na ovu temu koja će upotpuniti predmet ovog poglavlja. Iako na početku nisam mislio da spomenem ovu temu, osećam da je to, ipak, neophodno. Radi se o Božanskom znanju unapred, jer je to tema koju često koriste protiv nas oni koji smatraju da je čovek predodređen da čini dobro ili zlo. Oni tvrde da čovek nema slobodu u svojim delima, jer je njegov izbor predodređen Božanskim znanjem unapred. Oni zasnivaju svoju veru na sledećem pitanju: *"Da li Bog zna, ili ne zna, da li će izvesna osoba biti dobra ili loša?"* Ako odgovoriš sa "zna", onda iz toga neophodno sledi da je čovek prinuđen da deluje u skladu sa Božanskim znanjem, u suprotnom to znanje ne bi bilo savršeno. Ako kažeš da Bog ne zna budućnost, to je apsurd koji bi umanjio osnovu vere. Zbog toga slušaj šta imam da kažem, jer je to bez sumnje istina.

MISLI O METAFIZICI

Osnovna doktrina nauke o Božanskom, pod kojom mislim na metafiziku, je da izrazi *znanje* i *život* primenjena na Gospoda znače nešto sasvim drugo nego kada se odnose na čoveka. Čovek postoji nezavisno od svog znanja i znanje postoji nezavisno od čoveka; dakle oni su dva entiteta. Ali ova definicija primenjena na Boga bi značila njegov pluralitet i umnožavanje njegovog Božanstva. Svaki od Njegovih atributa bi postao Božanski objekat, postao bi Bog, Njegovo znanje, Njegovo postojanje, Njegova moć i Njegova snaga.

Ja ću navesti samo jedan jasan dokaz, koji je jednostavan da se razume i lak da se objasni, iako postoje mnogi jaki i ubedljivi argumenti koji rešavaju ovaj problem. Neosporno je da je Gospod identičan svojim atributima i da su Njegovi atributi identični Njemu. On je znanje, znalac i

znan; On je postojanje, postojeći i uzrok Svog postojanja. Isto se može reći za ostale Njegove atribute. Zbog toga što je ova ideja teška za shvatanje, ne moraš se nadati da ćeš je shvatiti u potpunosti time što si pročitao dva, tri reda u ovoj raspravi.

Kao logičan ishod ovog važnog principa (da su Bog i Njegovi atributi identični), hebrejski jezik ti ne dozvoljava da kažeš *hej Hašem* (život Gospoda), kao što možeš reći *hej paro* (faraonov život) (*I Mojsijeva,* 42:15), gde je reč *hej* pojam[56] koji objedinjuje dve različite misli. Ali objedinjujući pojam se ne može koristiti da poveže stvar samu sa sobom. S obzirom da je Božansko postojanje ujedno i Njegova esencija, i Njegova esencija je Njegovo postojanje, i te dve stvari nisu razdvojene i različite jedna od druge. Zbog toga reč *haj* ne može biti upotrebljena u objedinjujućem obliku (*hej*). Radije, izraz *hej Hašem* (živi Bog) jeste ispravan (*I Carevi,* 18:15). Takođe se pojavljuje kod Jeremije: "*Tako da je živ Gospod* (*hej Hašem*) *koji nam je stvorio dušu*" (*Jeremija,* 38:16). Značenje fraze *hej Hašem* jeste da su Bog i Njegov život jedno.

Metafizika[57] razjašnjava ovu ideju tvrdeći da ljudski intelekt ne može u potpunosti da dokuči Božansku suštinu. To je zbog toga što je Njegova esencija savršena, a ljudski intelekt nesavršen i nesposoban, i Njegova suština nam ne može

[56]To oblikuje složenicu od dve imenice. Na primer, *banim* (sinovi) spojeno sa Jaakov daje formu *bene Jaakov* (Jakovljevi sinovi); *bajit* (kuća) kombinovano sa *hameleh* (kralj) daje *bet hameleh* (kraljeva kuća), *iša* (žena) i *hajil* (hrabrost) formira *ešet hajil* (hrabra žena).

[57]Aristotelova (384-322 p.n.e.). Rambamova generacija je bila pod jakim uticajem Aristotelove filosofije, i mnogi su bili zbunjeni prividnim kontradikcijama između Tore i ove filosofije. Rambam je pokušavao da dokaže da se Tora i filosofija slažu u mnogim tačkama, ipak postojale su neke sporne ideje. U svom *Vodiču zabludelih* Rambam navodi ove ideje: da je svet stvoren *ex nihilo*, da Bog vrši prisno nadgledanje svake osobe *(hašgaha peratit),* da čovek ima slobodnu volju i da Božansko znanje ne isključuje unapred čovekovo slobodno odlučivanje.

biti znana na način na koji mi razumemo znanje.[58] Naš intelekt je nesposoban da Ga razume, baš kao što su naše oči nesposobne da gledaju direktno u sunce. Nesposobnost nije rezultat nikakvog nedostatka sunčevog svetla, već radije, neverovatne snage sunca, koja prevazilazi kapacitet našeg vida. Mudraci su često govorili o ovom i sve što su rekli je sasvim tačno. Iz onog što smo rekli sledi da ne možemo razumeti njegovo znanje jer On je Njegovo znanje i Njegovo znanje je On.

Ljudi koji dovode u pitanje Božansko znanje budućnosti i čovekovu slobodnu volju, ne razumeju ovu izvanrednu ideju. Oni priznaju da je istinita Božanska suština van dometa shvatanja, ipak nastavljaju da pokušavaju da razumeju Božansko znanje i da umišljaju da mogu da ga steknu. Ovo je, naravno, nemoguće. Kad bi ljudski um mogao da shvati Njegovo znanje, bio bi takođe u stanju da shvati Njegovu suštinu, jer su oba jedno te isto. Savršeno znanje Boga znači razumevanje Njega i Njegove suštine, što znači obuhvatanje Njegovog znanja, Njegove moći, Njegove volje, Njegovog života i svih ostalih Božanskih atributa.

Da zaključimo, razjasnio sam da je svaki pokušaj shvatanja Božanskog znanja potpuna glupost. Sve što možemo da shvatimo je da Bog postoji, i da smo, dakle, svesni da zna. Kada bi neko pitao: *“Šta je priroda Njegovog znanja?”* mi bismo morali odgovoriti da ne znamo, ništa manje nego što znamo prirodu Njegovog postojanja. Oni koji pokušavaju da shvate Božansko postojanje prekoreni su u Svetom pismu: “*Možeš li ti tajne Božije dokučiti, ili dokučiti savršenstvo Svemogućega*” (*Jov,* 11:7).

[58]Mi razumemo suštinu nekog postajanja proučavanjem njegovih direktnih i indirektnih uzroka. S obzirom da Gospod nema uzroka – On Sam je primarni Uzrok, Uzrok svih uzroka – ne možemo shvatiti Njegovu suštinu.

Razmisli o svemu što sam rekao, naime, da čovek ima vlast nad svojim delima i da od njega zavisi da li će činiti dobro ili zlo, bez Božanske prinude da uradi ovo ili ono. Stoga, tačno je da mu je zapoveđeno da drži zapovesti i da biva nagrađen i kažnjen za svoja dela. Nema sumnje u pogledu ovih stvari. Što se tiče razumevanja Božanskog znanja i toga kako On sve zna, to je van našeg shvatanja, kao što sam objasnio.

Ovo je sve što sam nameravao da kažem u ovom poglavlju. Vreme je da završim ovaj uvod i počnem sa komentarom ovog traktata.[59]

[59]Reč je o traktatu *Pirke avot*, *Izreke otaca*. Kod nas je štampan u prevodu Eugena Verbera, *Talmud*, BIGZ, Beograd, 1990.